

slolecția „Puck” este coordonată de Ion Vartic

Pe coperta I: desen de *Franz Kafka* Sigla colecției: desen de *Gabrielă Melinescu*

ISBN973 – 9279 – 35-X

Samuel Beckett, *Fin de pârtie*

© Editions de Minuit

© Biblioteca Apostrof, 2000

3400 Cluj

Această carte a fost editată cu sprijinul:

Ministerului Francez al Afacerilor Externe și al Ambasadei Franței în România. În cadrul Programului „Nicolae Iorga”.

Salpreșt S.A., Cluj;

Flacăra S.A., Cluj – Editura Limes, Cluj

S.C. Remo Artă Sport S.R.L., Cluj

Mediamira S.R.L. ziarul „Informația”, Cluj

Samuel Beckett

Sfârșit de partidă

Traducere și prefață de Ștefana Pop

APOSTROF Cluj

Prefață

Considerată una din piesele de referință atât pentru ansamblul viziunii teatrale beckettienne, cât și pentru întreaga revoluție literară și scenică propusă de Teatrul Absurdului de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului XX, *Sfârșit de partidă* continuă, în aceeași manieră abstractă, în care alternează tonalitatea neutră cu cea a unui umor negru, amar, linia dramatică trasată de prima piesă de mare succes a lui Samuel Beckett, *Așteptându-l pe Godot*. După patru ani de la prima reprezentare a lui *Godot*, *Sfârșitul de partidă* a avut parte de o lansare mai puțin obișnuită, premiera sa mondială fund jucată la Royal Court Theatre din Londra, pe data de 3 aprilie 1957, în franceză, limba sa originală de creație. Abia mai târziu, piesa a fost tradusă în engleză de către însuși autorul, cu mici modificări, titlul devenind din *Fin de pârtie*, printr-o generalizare voită, *Endgame*. Urmează apoi un lung șir de creații teatrale de dimensiuni reduse, în ambele limbi, printre care piesele radiofonice *Toți cei care cad* (1957) și *Cenuși* (1959); *Ultima*

bandă (1958) și piesa în două acte *Ce zile frumoase!* (1961).

Nu puține au fost problemele de interpretare cu care s-a confruntat critica de specialitate în cazul *Sfârșitului de partidă* și, de altfel, în cel al întregii creații beckettienne. Căci,) deși în esență promotor al Teatrului Absurdului, ca și Eugen Ionescu sau Arthur Adamov, Samuel Beckett se distanțează de aceștia prin cumplita austeritate pe care o impune atât personajului teatral, cât și limbajului acestuia. Jocul mecanic, lipsit de sens al existenței umane, care ia întorsături ciudate, grotești, chiar monstruoase, antrenând cu sine personajele ionesciene, primește în viziunea beckett-tiană dimensiunea reducerii generalizate. Spectatorului nu i se mai arată decât un mecanism învârtindu-3 e în gol, care încearcă în zadar să-și recupereze mișcarea inițială, acel început-sursă a primei mutări dintr-o partidă jucată la infinit. Tot astfel, orice încercare de abatere de la monotonia parcursului evolutiv al lucrurilor se soldează cu un eșec, căci omului beckettian îi este refuzată nu numai libertatea fizică, cea a mișcării, ci și cea intelectuală, a gândim, a imaginației. Pe de o parte, Vladimir și Extragon sunt condamnați să îl aștepte pe Godot mereu în același loc, Hamm și Clov sunt dependenți de camera lor închisă, precum Nagg și Nell de lăzile lor de gunoi, iar pe de alta, Extragon nu-și mai amintește că ar mai fi fost în acel loc cu o zi înainte, cei doi vagabonzi nu mai sunt siguri de nimic în afară de faptul că îl așteaptă pe nedeterminatul Godot, iar Hamm și Clov ajung să se războiască între ei cu vorbe „care nu mai înseamnă nimic”, printre nenumărate „pauze” ce revin obsesiv, tăindu-le firul gândirii.

În consecință, majoritatea acestor personaje sunt schiloade, mutilate, reduse, la modul concret, vizual. Dezechilibrul fizic, sugerat prin orbirea lui Pozzo și asurzirea lui Lucky în *Așteptându-l pe Godot*, se manifestă din ce în ce mai crunt în piesele ce-i urmează, astfel încât *Sfârșitul de partidă* ne dezvăluie un cuplu de bătrâni fără picioare, cărora li se schimbă nisipul din lăzile de gunoi precum animalelor, un tiran orb și neputincios într-un scaun cu roțile și un servitor ce nu se poate așeza, pentru ca, în *Ce zile frumoase!*, să asistăm la agonia unui bărbat ce nu se mai poate decât târî, pe când femeia se scufundă continuu în pământ. Iar dacă aceste resturi umane mai sunt totuși

capabile să gândească și să vorbească, cuvintele lor nu mai pot da naștere decât unor divagații fără șir, de multe ori incoerente, a căror menire este de a umple spațiul temporal în care sunt înscrise, de a nu lăsa golul morții să atingă direct existențele lor demne de milă. Cuvântul este așadar și pentru Beckett sursa unei iluzionări, fără de care nu ar mai exista nimic între viață și moarte. Cuvântul este tot ceea ce i-a mai rămas omului din umanitatea sa, însă nici el nu-și mai poate împlini funcția comunicativă, de creație de sens, până la capăt: „Clov: Și apoi, într-o bună zi, deodată, toate se sfârșesc, se schimbă, nu înțeleg, toate mor, sau poate chiar eu, n-o mai înțeleg nici pe asta. Întreb atunci cuvintele ce mi-au mai rămas – somn, trezire, seară, dimineață. Ele nu știu să spună nimic. (Opauză.)”.

Ceea ce se întâmplă în *Sfârșit de partidă* este, așa cum o afirmă însuși autorul, „și mai grav, și mai inuman decât în *Godot*”. Și totuși, atunci când lucrează la punerea în scenă a acestei piese la Berlin (1967), Beckett recunoaște că îi este „cea mai dragă” dintre piesele sale. Se prea poate ca *Sfârșitul de partidă* să aducă cel mai bine pe scenă omul timpului său, precum și noua formulă a artei, așa cum și-o imagina și cum și-o dorea Beckett în *Dialoguri cu Georges Duthuit*. În viziunea dramaturgului, explică Nicolae Balotă în *Lupta cu absurdul*, artistul este cel care trebuie să-și asume condamnarea condiției umane la *expresie*. „El este (sau ar trebui să fie) conștient că vocea aceea oarbă care dibuiește în întuneric, care caută o gură în care să se instaleze, din care să pornească din nou în peregrinările sale intramundane, vocea aceea este și nu este a lui, că el nu *se exprimă* prin ea, nici nu *exprimă* nimic, că vorbele acestea nu denumesc, nu descriu, nu demonstrează nimic, că, în sfârșit, *Nimicul* pare să fie singurul lor obiect. Tărâmul artei – al picturii ca și al literaturii – este acela al imposibilei exprimări, al *Imposibilului*.”

Permanenta luptă verbală dintre Hamm și Clov ne conduce, de altfel, la o concluzie asemănătoare; căci în continua lor încercare de a da o expresie lumii obiectuale ce-i înconjoară, cei doi protagoniști se lovesc de tot atâtea ori de zidul tăcerii și al „nonexpresiei”. IHamm este cel care persistă pe tot parcursul piesei în încercarea sa nebunească de a se convinge, prin intermediul lui Clov, că posibilul a devenit în sfârșit

imposibil, însă Clov este mereu prezent pentru a-i „da replica” nu numai ca partener de joc, ci și ca un adversar ce mai crede încă în posibilitatea unei atitudini alternative și deci a unei contra-mutări: „HAMM: Tu nu te-ai săturat? CLOV: Ba da! (*Opauză.*) De ce? HAMM: De acest de această... chestie. CLOV: Păi, de când mă știu. (*Opauză.*) Tu nu? HAMM (*abătut*): Atunci nu e niciun motiv pentru care să se schimbe. CLOV: Se poate termina”.

După cum am văzut, însă, cuvântul nu are niciodată libertatea de a se transforma în acțiune, de aceea personajele

1 Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, Editura Univers, București, 1971, p. 498.

beckettiene se mișcă, vorbesc, dar nu acționează. Sunt niște prezențe mereu acționate din afară, fie de către un alt personaj – într-o relație de interdependență în genul cuplurilor: Pozzo-Lucky, Vladimir-Estragon, Clov-Hamm, Nagg-Nell, Winnie-Willie – fie de către o putere invizibilă, paradoxală prin însăși forța ei generatoare de angoase, dar și de false speranțe, ordonatoare prin bănuita ei prezență, dar și creatoare de haos, datorită bănuielii niciodată concretizate în apariție propriu-zisă (a se vedea Godot în *Așteptându-l pe Godot* sau moartea în *Sfârșit de partidă*).

1 Timpul și spațiul contribuie în mare parte la definirea personajelor beckettienne ca ființe limitate, clausturate, deci închise într-o existență de care nu par a fi sigure nici ele. I Piesa *Sfârșit de partidă* este evident construită pe deli-„mitarea spațiului și reducerea austeră a acestuia la patruleterul cameră-insulă, prins undeva între pământ și apă, deci între două materii elementare, care trimit imediat cititorul-spectator către o reprezentare cât se poate de clară a morții. Căci, pe lângă cuvintele explicite ale lui Hamm: „Cum ieși de aici, dai de moarte...”, există nenumărate elemente aparent disperate în discursurile celor doi condamnați, care notează, fragmentar, dar cu precizie, absența totală a vieții dincolo de mimarea acesteia din interiorul camerei cenușii. Ni se spune astfel că grăunțele semănate de Clov nu au încolțit și că nici nu vor răsări vreodată, pe când apele sunt calme, cu valuri „de plumb”, fără vreo ambarcațiune ori vreun pește care să le tulbure liniștea mortuară. Imaginea soarelui dispărut și a

culorii cenușii ce invadează întreaga atmosferă contribuie la accentuarea sentimentului apocaliptic generat de peisajul privit prin lunetă – privire mereu indirectă și deformată de obiectul intermediar.

Orice încercare de ieșire din acest peisaj se dovedește de la bun început un eșec și o condamnare la moarte. O moarte abstractă, inconștient dorită de întreaga ființă a personajelor beckettienne, însă o moarte inaccesibilă tocmai datorită faptului că este percepută ca moarte, deci ca punct final, după care nu va mai exista nimic altceva decât „un gol imens”. De aceea, ideea salvatoare de a pleca pe mare – plecare spre un tărâm al morții, ar spune Gaston Bachelard – este imediat respinsă la gândul că ar putea exista rechini. Atât Hamm cât și Clov se joacă de fapt de-a viața și de-a moartea, încercând să exprime ceea ce văd și simt cu adevărat, nereușind însă decât să se contrazică și să bată astfel pasul pe loc în ceea ce trebuia să fie înțelegerea și conștientizarea propriei lor existențe. Timpul lor nu poate fi astfel decât un continuu „Zero”, la fel de neutru precum cenușiu lumina, deși amândoi simt că ceva își „urmează cursul”, că ei înșiși își „urmează cursul”, că „lucrurile merg înainte”, că a existat un „altă dată” și că prezentul nu mai corespunde celui idealizat „altă dată”.

Interesantă este relația pe care o stabilește Samuel Beckett între personajele sale și trecutul lor, relație care îl face pe Ion Vartic să adauge calificativului de *teatru al deriziunii*, dat de Emmanuel Jacquart pieselor aparținând Teatrului absurdului, și pe cel de *critică a piesei analitice*. Căci dimensiunii excentrice de negare și de luare în răs a valorilor stabilite de tradiția teatrală europeană i se adaugă, atât în cazul lui Eugen Ionescu cât și în cel al lui Samuel Beckett, și cea a reconsiderării unui teatru în esență „polițist”, adică a unei dramatizări a cărei înscenare obligă spectatorul, prin însăși esența sa, la o întoarcere în trecutul personajelor și la reconstituirea logică a celor presupus întâmplare în afara scenei, pentru rezolvarea finală a enigmelor ce dau viață și suscită interesul în jurul aparițiilor și prezențelor scenice. Această regândire a teatrului analitic, care intră în criză odată cu apariția formelor extreme de dramatizare a absurdului, duce la o condamnare a personajului teatral la un prezent scenic continuu, reluat la nesfârșit, și cu posibilități infinite de repetare, așa

cum ne apare în *Cântăreața cheală* sau în *Lecția* lui /onescu, precum și în *Așteptându-l pe Godot*, în *sfârșit de partidă* sau în *Ce zile frumoasefi* „Predeterminarea personajelor, existentă încă, devine confuză, trecutul nu-și mai revelă, în retrospectivă onirică, un sens clar, iar, drept urmare, eroii nu reușesc să-și mai regăsească identitatea”. 2 Ion Vartic propune aici sugestivul termen de „trecut șvaițer”, un trecut lacunar care nu mai poate oferi personajului ros de molii integritatea sa umană de altă dată. Astfel, deși repetată în fiecare seară, așteptarea lui Vladimir și Extragon este o așteptare mereu fără precedent, așa cum ziua lui Hamm și Clov este „o zi ca toate celelalte”, în care schimbările – ce au totuși loc – nu sunt luate în considerare, ci numai notate pe un ton sec, neutru, rareori trădând emoția protagoniștilor. Deseori, o astfel de schimbare constituie și un prilej pentru manifestarea umorului negru al dramaturgului: când Clov descoperă că Nell a murit și îl anunță pe Hamm că „nu mai mișcă”, perceperea greșită a ultimului cuvânt îl trimite pe acesta cu gândul la paraziții de care nu scăpaseră încă: „Nu mai pișcă? Oh, în privința asta e formidabil, insecticidul ăsta” 3.

2 Ion Vartic, *Ibsen și «teatrul invizibil»*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 83.

4 Jocul de cuvinte în original se baza pe omofonia dintre *pouls*, puls și *poux*, păduchi.

Raportându-se la propriul lor trecut, personajele beckettienne se lovesc fie de un gol, umplut parțial de prezent, fie de bucăți dispartate ale unei experiențe situate la granița dintre realitate și ficțiune, alunecând, după nevoie, când întruna, când în cealaltă. Astfel, Clov nu mai ține minte cum a ajuns în casa lui Hamm și nici cine a fost tatăl lui, însă recunoaște acea parte a trecutului care mai continuă încă în prezent: „HAMM: Ah, vechile întrebări, vechile răspunsuri, doar ele au mai rămas! (Opauză.) Eu sunt cel care ți-a ținut loc de tată. CLOV: Da. (Uitându-se fix la el.) Tu mi-ai ținut loc de așa ceva. HAMM: Casa mea ți-a ținut loc de «home». CLOV: Da. (O lungă privire circulară.) Asta mi-a ținut loc de așa ceva”. În ceea ce-l privește pe Hamm, el își transformă trecutul într-un roman neterminat, fragmentar și acesta precum toate amintirile sale, și imposibil de finalizat, nu pentru că nu

ar mai avea inspirație, așa cum ar lăsa el să se înțeleagă, ci pur și simplu fiindcă șirului povestirii sale nu i se poate pune un punct final decât odată cu propria lui moarte, odată cu moartea prezentului. Amintirile rămân totuși ceva greu de suportat de către aceste resturi umane care se complac în uitare, sau, mai precis, care vor să uite deși nu le este pe deplin îngăduit. „*Replica*” dată de Clov lui Hamm este aici esențială: „HAMM: Eu n-am fost niciodată acolo. CLOV: Ai avut baftă. HAMM: Absent, mereu. Totul s-a făcut fără mine. Nu știu ce s-a întâmplat. (Opauză.) Tu, unul, știi ce s-a întâmplat? (Opauză.) Clov! CLOV: Ce? HAMM: Tu știi ce s-a întâmplat? CLOV: Unde? Când? HAMM – few *violentă*): Când!? Ce s-a întâmplat!? Nu înțelegi? Ce s-a întâmplat? CLOV: Ce-ți poate păsa ție de chestia asta? [...] HAMM: Eu, unul, nu știu. [...] CLOV (*dur*).

— Când bătrâna Pegg îți cerea ulei pentru lampă și o trimiteai la plimbare, atunci știai ce se petrece, nu? (Opauză.) Știi de ce a murit bătrâna Pegg? De întunerice. HAMM (*slab*): N-aveam ulei. CLOV (*acelașjoc*): Ba aveai!”

Și dacă trebuie să recupereze măcar o mică parte din acel trecut tocmai pentru a da o oarecare consistență prezentului, personajul beckettian nu numai că nu se simte împlinit sau măcar întregit, regăsit, ci chiar se golește pe sine, întorcându-se în sine reprezentând un „efort creator prelungit”. Anamneză este deci ceea ce-l face atât pe Hamm și Clov cât și pe Nagg și Nell să se epuizeze căutându-se – Nell merge atât de departe încât moare –, căci căutarea lor se dovedește a fi mereu zadarnică.

Înfruntările verbale dintre Hamm și Clov, aceste adevărate „războaie”, cum le numește însuși Beckett, constituie mecanismul central al piesei. Omul beckettian ca „ființă-care-așteaptă”, în expresia lui Nicolae Balotă, este condamnat să aștepte vorbind. Tăcerile, pauzele care îi rup șirul discursiv, demonstrează pe de o parte aspirația sa la o tăcere absolută, liniștitoare și semnificativă – a se vedea încercarea de a se ruga lui Dumnezeu a celor trei personaje masculine din *Sfârșit de partidă* – și, pe de altă parte, tocmai imposibilitatea de a renunța la cuvânt sau, mai degrabă, imposibilitatea cuvântului de a renunța la expresie. Căci, așa cum am

văzut, acolo unde nu există expresie nu există nici sens, iar lucrul neexprimat încetează a mai exista, atât pentru Beckett cât și pentru personajul său. De aceea, Hamm nu îi poate da dreptate lui Clov atunci când acesta îl anunță cu nonșalanță că „Nu mai există natură”. „Dar respirăm, ne schimbăm! Ne pierdem părul, dinții! Ne pierdem prospețimea! Ne pierdem idealurile!” A nega o expresie implică deci mult mai multe decât ne-am aștepta, așa cum a nega „natura”, atrage aici după sine o serie de schimbări capitale în însăși ființa umană care o neagă.

În aceeași ordine de idei, gândind arta ca expresie a neputinței exprimării, Beckett condamnă însăși esența artistică, recunoscută până atunci ca atare. Ajungem aici într-un impas dominat de paradoxul exprimării non-ex-primabilului, impas pe care Samuel Beckett îl ocolește, până la urmă, prin afirmația sa: „Que voulez-vous Monsieur? Cest les mots, on n-arien d'autre”. Într-adevăr, nici personajele sale nu mai au nimic altceva în afară de cuvinte. Nu vom ajunge însă atât de departe încât să afirmăm, împreună cu' Martin Esslin, că personajele beckettienne nu mai pot fi considerate „personaje” teatrale sau că *Sfârșit de partidă* este o piesă lipsită de intrigă⁴. Cert este că Beckett își considera piesa „un simplu joc”, un joc în care cuvintele reprezintă materialul principal, mișcarea, gesturile și lumina aflându-se doar pe un palier secundar. Însă, contrar aparențelor, acest joc nu este nicidecum unul gratuit. Nici nu încapă în discuție că *personajul* nu mai poate avea structura tradițională, că el nu mai are un nume, un statut social, o ocupație, un trecut fix și un scop al acțiunilor sale, însă prin simpla lor prezență pe scenă, oricât de dezmembrate și de chinuite ar fi ele, personajele beckettienne își joacă pirandellianul rol *de personaje*. Și oricât ar fi interzis dramaturgul să fie căutate simboluri în piesele sale, este imposibil să nu observăm constantele culturale care transpar din fragmentatele sale rânduri și fără de care nu ar exista nimic de negat, de regândit sau de reconstruit. Nu vom

4 Vezi Martin Esslin, *Théâtre de l'absurde*, Buchet/Chastel, Paris, 1992, pp. 80 – 81.

vedea, desigur, în vagabonzii lui Beckett decât una dintre ipostazele aceluia *homo viator* sau *homo ludens*, iar în spațiile sale

strâmte doar una dintre aparițiile unui *no man sland*, însă niciuna dintre aceste trimiteri, fie ele religioase, sociale sau arhetipale, nu trebuie trecute cu vederea. Tot astfel, deși nu există o intrigă propriu-zisă, în sensul tradițional al cuvântului, în piesele lui Samuel Beckett, asistăm la o ironică explozie de intrigi ce nu apucă însă niciodată să fie consumate până la capăt, poate pentru simplul motiv că în cazul personajului beckettian o problemă nu merită niciodată mai multă atenție decât alta, toate, la urma urmei, căzând mai devreme sau mai târziu în uitare.

Uitarea joacă un rol esențial în *Sfârșitul de partidă* beckettian și este strâns legată de problema durerii și a suferinței umane. Dacă *a uita* echivalează cu pierderea unei părți integrante din propria persoană, ducând până la pierderea totală de sine, *uitarea* înseamnă și curmarea suferinței de a fi, de a exista marcat de propria condiție, redusă în ultimă instanță la invaliditate, neputință și lipsă de sens. În remarcabila tradiție a nonconformismului secolului său, Samuel Beckett și-a pus contemporanii față în față cu un adevăr profund al condiției umane, într-un moment de criză ce părea imposibil de depășit: nonsensul existenței înseși. „Adevărul este o agonie ce nu se mai termină. Adevărul acestei lumi e moartea. Trebuie ales între a muri și a minți. [...] Dintotdeauna mi-a fost teamă ca nu cumva să fiu gol pe dinăuntru, să nu am, de fapt, niciun motiv serios pentru a exista”. 5 Câte legături strânse nu aflăm aici între dramaturgul irlandez ce și-a ales franceza

5 Vezi Louis-Ferdinand Céline, *Voyage au bout de la nuit*, Denoel et Steele, Paris, 1932, pp. 251 – 254.

ca limbă de expresie și unul dintre cei mai mari romancieri francezi ai secolului XX, Louis-Ferdinand Céline, care denunța încă din 1932, în *Călătorie la capătul nopții*, cumplita condamnare a omului modern la propria sa existență. „Viața este doar atât, spune tot Céline, un capăt de lumină care sfârșește în noapte”; „Suntem toți putreziți încă de la naștere”. 6 Foarte apropiați în esență de personajele Bardamu și Robinson din romanul citat, Hamm și Clov sunt însă construiți într-o manieră cu mult mai abstractă și reduși la ceea ce am putea numi *personajul-cuvânt*, prin reformularea a ceea ce Nicolae

Balotă numea „imaginea – grotescă și patetică în același timp – a Logosului întrupat” 7. Căci, după cum am văzut, ei duc un război al cuvintelor, suferă și acționează în cuvinte. Până și sfârșitul se hotărăște prin cuvinte, ezitarea pronunțării cuvântului final ducând inevitabil la imposibilitatea încheierii – a se vedea replicile de început ale lui Clov („Terminat, s-a terminat, se va terminatoare că se va termina.”) și Hamm: „Și totuși nu mă încumet, nu mă încumet să... să termin”.

Putem astfel afirma, odată cu Céline, că și adevărul acestei piese este acea „agonie care nu se mai termină”, un sfârșit continuu ce duce la o moarte lentă, pasivă, aproape imposibil de atins, deși distanța care o desparte de viață e minimă: un sfârșit, în tot cazul, imposibil de grăbit. E o agonie care, la personajele beckettienne, golește și închide. Starea de „prizonieri” a acestora se manifestă, de altfel, la două niveluri distincte. Într-un prim moment, spațiul beckettian ne indică în mod clar această captivitate a unui *homo viator* condamnat la nemișcare. Jocului în spații în

6 Op. cit., pp. 420; 465.

7 Vezi Nicolae Balotă, op. cit., p. 459.

chise i-am putea atribui aici o hermeneutică din perspectiva unei noi lecturi pe care o face Maurice Blanchot *Istoriei nebuniei în epoca clasică* a lui Michel Foucault. Criticul și filosoful francez pune în evidență în al său *En-tretien* infiniparadoxul „închiderii exteriorului” 8. Tot ceea ce este resimțit ca exterior de către o comunitate se vede astfel izolat prin închidere, în același mod în care erau urcați nebunii pe acel *Narrenschiff* și trimiși pe insula nebunilor, sau așa cum sunt ei internați astăzi în ospicii. Hamm și Clov se află și ei într-o cameră-insulă, ceea ce ne face să ne întrebăm asupra gradului lor de nebunie: aceasta mai ales pentru că *închiderea exteriorului* funcționează și în sens invers, adică de la nebuni spre comunitate, manifestându-se atât ca reacție inconștientă la prima mișcare – de unde caracterul său defensiv, să-i spunem așa – cât și ca o opțiune a personajelor înseși – ceea ce ar conferi de data aceasta închiderii un caracter ofensiv. În *Sfârșitul de partidă* beckettian această reacție ofensiv-defensivă a interiorului la exterior este trădată de majoritatea mișcărilor personajelor precum și de acțiunile lor proiectate, însă

niciodată înfăptuite. Clov ne apare mereu cu luneta în mână urmărind cu atenție ceea ce se petrece *în afară*. Apariția oricărei posibile forme de viață *în afară* de a lor generează angoase și trezește reacții dintre cele mai violente, iar pe de altă parte înseși personajele sunt excluse unele față de celelalte prin diferite forme de închidere: Hamm, într-un scaun cu rotile: Clov, la el în bucătărie: Nagg și Nell în lăzile lor de gunoi, separate. Observăm în același timp că toate aceste personaje nu pot sau nu vor să se atingă: „NAGG: Sărută. NELL:

8 Vezi Maurice Blanchot, *L'entretien infini*, Ed. Gallimard, Paris, 1969, pp. 291 – 296.

Nu putem”; „HAMM: Sărută-mă. (*Opauza.*) Nu vrei să mă săruți? CLOV: Nu. HAMM (*întinzândmâna*); Dă-mi măcar mâna. (*O pauză.*) Nu vrei să-mi dai mâna? CLOV: Nu vreau să te ating”.

Închiderea spațială a celor patru personaje din *Sfârșit de partidă* anunță, de fapt, o închisoare mai adâncă, și anume prizonieratul acestora în propria lor existență. Dacă suprapunem replica lui Hamm „Sfârșitul se află-n început și totuși, mergem înainte...” și cuvintele lui Ce-line, atitudinea personajului beckettian față de naștere și de perpetuarea speciei nu mai necesită nicio explicație. Oroarea față de progenituri și „progenitori” sau „procreatori în putere” se traduce prin neputința de a se revolta în alt mod împotriva vieții pe care ei înșiși o duc. Această problemă existențială, ontologică în esență, care a dat de atâtea ori naștere tragicului ființei umane, se vede aici transformată în grotesc, iar suferința e luată în derâdere: „HAMM: Ticălosule, de ce m-ai făcut? NAGG: N-aveam de unde să știu. HAMM: Ce? Ce n-aveai de unde să știi? NAGG: Că o să fii tu. (*O pauză.*) o să-mi dai un drajeu?”; „NELL: Nimic nu e mai amuzant decât nenorocirea [...] Ba da, să știi, e lucrul cel mai comic din lume. Și noi râdem de el, din toată inima, la început. Dar e mereu același lucru. Da, e ca povestea aia nostimă care ni se tot povestește, o mai găsim încă nostimă, dar nu ne mai face să râdem”.

Recunoscută drept cea mai importantă propoziție din *Sfârșitul de partidă*, de către Beckett însuși, prima afirmație a lui Nell concentrează în sine esența absurdității acestei piese. Nenorocirea, suferința, durerea nu pot fi nici măcar recunoscute și asumate:

absurditatea iluzionării umane își anulează astfel propriul caracter tragic, aceasta dovedindu-se a fi, în mod paradoxal, tragedia absurdului.

Nu mai contează dacă piesa aceasta poate fi citită ca o monodramă sau nu, așa cum afirmă Martin Esslin, cert este că personajele lui Samuel Beckett sunt esențial umane, tocmai prin cumplita dezumanizare ce le-a fost impusă, prin nehotărârea lor caracteristică, prin permanenta nevoie ce o au de a se raporta la celălalt și de a fi cu celălalt, negându-l și respingându-l în același timp. Chinuiți de o viață imposibil de trăit, precum și de o moarte imposibil de atins, Hamm și Clov viețuiesc printre obiectele disperate, desperecheate, ce le umplu existența. Obiecte aparent neînsemnate, cum sunt tabloul întors, deșteptătorul, roțile de bicicletă, cangea, frânghia sau cățelul de pluș, devin prilejul unor întregi construcții de universuri compensative, fragmentare, ce nu pot da decât iluzia unui refugiu de câteva clipe. „Totul este limbaj în teatru: cuvintele, gesturile, obiectele, acțiunea însăși, căci totul servește exprimării, semnificării”, semnalează Eugen Ionescu în *Note și contranote*. Nimic în *Sfârșitul de partidă* nu este lăsat la voia întâmplării, piesa este plină de ecouri ce-și răspund mereu unul altuia, iar personajele se mișcă greoi printre ele. Aceste *ecouri* asupra evidențierii cărora a insistat însuși Beckett în momentul punerii în scenă a piesei sale, așa cum o arată Michael Haerdter în *Bericht von den Proben der Berliner Inszenierung* (1967) 9, se manifestă atât la nivelul mișcării scenice a personajelor, cât și mai ales și la cel al textului dramatic și, deci, al cuvântului rostit. Putem chiar afirma că dramaturgul merge foarte mult în construcția piesei

Vezi *Materialen zu Becketts „Endspiel”*, Suhrkamp Verlag, f.1., p. 46 – 47.

sale pe un fel de joc de-a răspunsul, unde repetiția și reorganizarea fragmentelor discursive în replici-ecou, simetrice și totuși răsturnate precum o oglindă verbală, ocupă un loc esențial: „HAMM: De ce rămâi cu mine? CLOV: De ce mă ții? HAMM: Nu mai e nimeni altcineva. CLOV: Nu mai e niciun alt loc”; „HAMM: Unde ești? CLOV: Aici. HAMM: Vino înapoi! (Clovse întoarce la locul lui, lângă scaun.) Unde ești? CLOV: Aici”.

Iar acestei camere cu oglinzi a cuvântului, în interiorul căreia se învârt personajele beckettienne, i se adaugă și ecourile intertextuale, nu lipsite de importanță și chiar abundente în *sfârșit de partidă*. Avem astfel citate, preluate și ironic transformate, din William Shakespeare („regatul meu pentru un gunoier!”) sau din Baudelaire („bieții morți” – „les pauvres morts, les pauvres morts, ils ont de grandes douleurs” sau acel „strigai după seară și uite-o, coboară” din ultimul monolog al lui Hamm – ”tu réclamais le Soir; îi descend; le voici: „din *Recueillement*”), precum și trimiteri clare la anumite expresii tipice limbii franceze, pe care le regăsim răsturnate și diferit conotate – aceasta reprezentând și una dintre pietrele de încercare pentru orice traducător. Din zicala „și jeunesse savait, și vieillesse pouvait” Beckett nu pune în gura lui Clov decât un incomplet „și vieillesse savait...” („dacă ar ști bătrânii...!”), trăgând prin aceasta un subtil semnal de alarmă asupra condiției celor două personaje condamnate la lăzile de gunoi precum un „fetus” reîntors în pântecul mamei, ca să folosim cuvintele lui Nicolae

Balotă.

Chiar și numai problematica jocurilor de cuvinte și a trimiterilor extra-textuale din piesele lui Samuel Beckett ar necesita un studiu complex și ar putea scoate la iveală substratul profund uman al acestora. Căcizoricât de abstractizat și de redus ar părea ca expresie teatrală, întreg jocul beckettian se întoarce la ideea de *om*, ba mai mult, se construiește și ia naștere numai în jurul acestei imagini schimbătoare, dar totuși neclintită în esența sa. De aceea este important, am spune, să nu vedem doar latura pesimistă, neagră, schizoidă, a gândirii beckettienne, ci să luăm în considerare, în primul rând acel „posibil” din „imposibil” și constructiva provocare critică lansată cititoru-lui-spectator de către patru personaje ce-și denunță propria existență, într-o partidă fără sfârșit.

Ștefana Pop

Sfârșit de partidă

Interior fără mobile. Lumină cenușie.

În peretele din dreapta și în cel din stânga, mai spre fund, două ferestre mici, cocoțate sus, cu perdelele trase.

O ușă în avanscenă, la dreapta. Agățat pe perete, lângă ușă, un

tablou întors.

În avanscenă, la stânga, acoperite cu un cearșaf, două lăzi de gunoi, una lângă cealaltă.

În centru, acoperit cu un cearșaf vechi, șezând într-un scaun cu rotile, Hamm.

Nemișcat, lângă scaun, Clov se uită la el. Tenul foarte roșu.

Merge până sub fereastra din stânga. Mers rigid și nesigur. Se uită la fereastra din stânga, cu capul dat pe spate. Își întoarce capul, se uită la fereastra din dreapta. Merge și se oprește sub fereastra din dreapta. Se uită la fereastra din dreapta cu capul dat pe spate. Își întoarce capul și se uită la fereastra din stânga. Iese și se întoarce imediat cu o scăriță, o așază sub fereastra din stânga, se urcă pe ea, trage perdeaua. Coboară de pe scăriță, face șase pași înspre fereastra din dreapta, se întoarce, ia scărița și o pune sub fereastra din dreapta. Se urcă pe ea, trage perdeaua. Coboară. Face trei pași înspre fereastra din stânga, se întoarce să ia scărița, o pune sub fereastra din stânga, se urcă pe ea, se uită pe fereastră. Râde scurt. Coboară, face un pas înspre fereastra din dreapta, se întoarce să ia scărița, o pune sub fereastra, din dreapta, se urcă pe ea, se uită pe fereastră. Râde scurt. Coboară de pe scăriță, se îndreaptă spre lăzile de gunoi, se întoarce să ia scărița, o ia, se răzgândește, o lasă jos, se duce la lăzile de gunoi, ridică cearșaful care le acoperă, îl împăturește cu grijă și și-l pune pe braț. Ridică un capac, se apleacă și se uită în lada de gunoi. Râde scurt. Pune capacul la loc. Aceleași mișcări la lada următoare. Merge înspre Hamm, ridică cearșaful care îl acoperea, îl împăturește cu grijă și și-l pune pe braț. În halat, cu o tichie din pâslăpe cap, cu o batistă mare pătată cu sânge întinsă pe față, cu un fluier atârnat la gât, cu o pătură pe genunchi, cu șosete groase de lână în picioare, Hammpare că doarme. Clov se uită la el. Râde scurt. Se duce la ușă, se oprește, se întoarce, contemplă scena, se întoarce spre sală.

CLOV (privire fixă, voce seacă, fără timbru): Terminat, s-a terminat, se va termina, poate că se va termina. (Opauză.) Grăunțele se adaugă grăunțelor, una câte una, și într-o zi, deodată-i o grămadă, o grămăjoară, nesuferita grămăjoară. (O pauză.) Nu mai pot fi pedepsit. (O pauză.) Mă duc în bucătăria mea, trei metri pe trei metri pe trei

metri, ca s-aștept să mă fluier. (*Opauză.*) Sunt niște dimensiuni nostime, o să mă sprijin de masă, o să mă uit la perete, așteptând să mă fluier.

Rămâne un moment nemișcat. Apoi iese. Se întoarce numaidecât, se duce să ia scărița și iese cu scărița. O pauză. Hamm se mișcă. Cască sub batistă. Își dă la o parte batista de pe față. Tenul foarte roșu. Ochelari negri.

HAMM: E – (*cască*) – e rândul meu. (*Opauză.*) Să joc. (*Ține cu mâinile întinse batista desfăcută în fața lui.*) Cârpă veche! (*Își scoate ochelarii, își șterge ochii, fața, își șterge ochelarii, și-i pune din nou, împăturește cu grijă batista și opune delicat în buzunarul de la piept al halatului. Își dregă vocea, își împreunează degetele.*)

Poate exis – (*cască*) – exista nenorocire mai... mai mare decât a mea? Fără îndoială. Altă dată. Dar astăzi? (*Opauză.*) Tatăl meu? (*Opauză.*) Mama mea? (*Opauză.*) Canele... meu? (*Opauză.*) Oh, sunt de acord să suferă atât cât pot suferi niște fapte ca ele. Dar se poate spune că suferințele noastre au aceeași valoare? Fără îndoială. (*O pauză.*) Nu, totul e a – (*cască*) – bsolut, (*mândru*) cu cât suntem mai mari cu atât suntem mai plini (*Opauză. Posomorât.*) Și cu atât suntem mai goi. (*Adulmecă.*) Clov! (*O pauză.*) Nu, sunt singur. (*Opauză.*) Ce vis... adică vise... la plural! Pădurile astea! (*Opauză.*) Destul, e timpul să se termine cu toate istea, chiar și în adăpost. (*O pauză*) Și totuși nu mă încumet, nu mă încumet să... să termin. Da, chiar asta e, e timpul să se termine cu toate astea și totuși nu mă încumet încă să – (*cască*) – să termin. (*Cască.*) Ohoho, ce am, aș face mai bine să mă culc. (*Fluieră o dată. Clov intră degrabă. Se oprește lângă fotoliu.*) Împuți aerul! (*O pauză.*) Pregătește-mă, o să mă culc.

CLOV: Abia acuma te-am sculat.

HAMM: Și ce?

CLOV: Nu pot să te scol și să te culc la fiecare cinci minute, am treabă.

O pauză.

HAMM: Nu mi-ai văzut niciodată ochii?

CLOV: Nu.

HAMM: N-ai avut niciodată curiozitatea, în timp ce dormeam,

să-mi scoți ochelarii și să te uiți la ochii mei?

CLOV: Ridicându-ți pleoapele? (*Opauză.*) Nu.

HAMM: Într-o zi o să ți-i arăt. (*O pauză.*) Se pare că sunt complet albi. (*O pauză.*) Cât e ora?

CLOV: Aceeași ca de obicei. HAMM: Te-ai uitat?

CLOV: Da.

HAMM: Ei, și?

CLOV: Zero.

HAMM: Ar trebui să plouă.

CLOV: N-o să plouă.

Opauză.

HAMM: Și în afară de asta, merge?

CLOV: Nu mă plâng.

HAMM: Te simți în starea ta normală?

CLOV (*enervat*): Îți spun că nu mă plâng.

HAMM: Eu mă simt cumva ciudat. (*Opauză.*) Clov.

CLOV: Da.

HAMM: Tu nu te-ai săturat?

CLOV: Ba da! (*Opauză.*) De ce?

HAMM: De acest de această... chestie.

CLOV: Păi, de când mă știu. (*Opauză.*) Tu nu?

HAMM (*abătut*): Atunci nu e niciun motiv pentru care să se schimbe.

CLOV: Se poate termina. (*Opauză.*) Toată viața aceleași întrebări, aceleași răspunsuri.

HAMM: Pregătește-mă. (*Clov nu se mișcă.*) Du-te și adu cearșaful. (*Clov nu se clintește.*) Clov.

CLOV: Da.

HAMM: N-o să-ți mai dau nimic de mâncare.

CLOV: Atunci o să murim.

HAMM: O să-ți dau doar atât cât să nu poți muri. O să-ți fie foame tot timpul.

CLOV: Atunci n-o să murim. (*O pauză.*) Mă duc s-aduc cearșaful. *Se îndreaptă către ușă.*

HAMM: Nu-i nevoie. (*Clov se oprește.*) o să-ți dau câte un biscuit

pe zi. (*O pauză.*) Un biscuit și jumătate. (*Opauză.*) De ce rămâi cu mine?

CLOV: De ce mă ții?

HAMM: Nu mai e nimeni altcineva.

CLOV: Nu mai e niciun alt loc.

O pauză.

HAMM: Și totuși mă părăsești.

CLOV: Încerc.

HAMM: Tu nu mă iubești.

CLOV: Nu.

HAMM: Altă dată mă iubeai.

CLOV: Altă dată!

HAMM: Te-am făcut prea mult să suferi. (*O pauză.*) Nu-i așa?

CLOV: Nu-i asta.

HAMM (*indignat*): Nu te-am făcut prea mult să suferi?

CLOV: Ba da.

HAMM (*ușurat*): Ah! Totuși! (*O pauză. Rece.*) Iartă-mă. (*O pauză. Mai tare.*) Am zis, Iartă-mă.

CLOV: Aud! (*O pauză.*) Ți-a mai curs sânge?

HAMM: Mai puțin. (*Opauză.*) Nu e ora la care-mi iau calmantul?

CLOV: Nu.

O pauză.

HAMM: Cum stai cu ochii?

CLOV: Rău.

HAMM: Cum stai cu picioarele?

CLOV: Rău.

HAMM: Dar te poți mișca.

CLOV: Da.

HAMM (*violent*): Atunci, mișcă! (*Clov merge până la peretele din spate, se sprijină cu fruntea și cu mâinile.*) Unde ești?

CLOV: Aici.

HAMM: Vino înapoi! (*Clov se întoarce la locul lui, lângă scaun.*) Unde ești?

CLOV: Aici.

HAMM: De ce nu mă omori?

CLOV: Nu știu cifrul de la bufet.

Opauză.

HAMM: Du-te și adu-mi două roți de bicicletă.

CLOV: Nu mai sunt roți de bicicletă.

HAMM: Ce-ai făcut cu bicicleta ta?

CLOV: N-am avut niciodată bicicletă.

HAMM: Nu se poate.

CLOV: Când mai erau încă biciclete am plâns să-mi iei una. M-am târât la picioarele tale. M-ai dat afară. Acum nu mai sunt.

HAMM: Și atunci, drumurile tale? Când te duceai să-mi vezi săracii. Tot pe jos?

CLOV: Câteodată călare. *(Capacul uneia dintre lăzile de gunoi se ridică și apar mâinile lui Nagg, agățate de margini. Apoi îi iese la suprafață capul acoperit cu o bonetă de noapte. Tenul foarte alb. Nagg cascadează, apoi ascultă.)* Te las, am treabă.

HAMM: La tine-n bucătărie?

CLOV: Da.

HAMM: Cum ieși de aici, dai de moarte. *(Opauză.)* Bine, pleacă. *(Clov iese. O pauză.)* Lucrurile merg înainte.

NAGG: Terciul meu!

HAMM: Progenitor blestemat!

NAGG: Terciul meu!

HAMM: Ah, nu mai e nimic de capul bătrânilor ăștora! Să halească, să halească, numai la asta le stă gândul. *(Fluieră. Intră Clov. Se oprește lângă scaun.)* Ia te uită! Credeam că m-ai părăsit.

CLOV: Oh, încă nu, încă nu.

NAGG: Terciul meu!

HAMM: Dă-i terciul!

CLOV: Nu mai e terci!

HAMM *(către Nagg)*: Nu mai e terci. N-o să mai primești niciodată terci.

NAGG: Vreau terci!

HAMM: Dă-i un biscuit. *(Clov iese.)* Depravat blestemat! Ce-ți mai fac cioturile?

NAGG: Nu te lega de cioturile mele!

Intră Clov cu un biscuit în mină.

CLOV: M-am întors cu biscuitul.

Pune biscuitul în mâna lui Nagg, care îl ia, îl pipăie, îl miroase.

NAGG (*plângăreț*): Ce-i asta?

CLOV: E biscuitul clasic.

NAGG (*la fel*): E tare! Nu pot!

HAMM: Închide-i gura!

Clov îl apasă pe Nagg în lada de gunoi și pune capacul.

CLOV (*întorcându-se la locul lui, lângă scaun*): Dacă ar ști bătrânii...!

HAMM: Așază-te pe ea.

CLOV: Nu pot să mă așez.

HAMM: Ai dreptate. Iar eu nu pot sta în picioare.

CLOV: Așa-i.

HAMM: Fiecare cu specialitatea lui. (*Opauză.*) Niciun telefon? (*Opauză.*) Nu râdem?

CLOV (*după ce se gândește*): Eu nu țin neapărat.

HAMM (*după ce se gândește*): Nici eu. (*O pauză.*) Clov.

CLOV: Da.

HAMM: Natura a uitat de noi.

CLOV: Nu mai există natură.

HAMM: Nu mai e natură? Exagerezi.

CLOV: Prin preajmă.

HAMM: Dar respirăm, ne schimbăm! Ne pierdem părul, dinții! Ne pierdem prospețimea! Ne pierdem idealurile!

CLOV: Atunci înseamnă că nu ne-a uitat.

HAMM: Dar tu zici că nu mai există.

CLOV (*trist*): Nimeni pe lumea asta nu a gândit vreodată așa de întortocheat ca noi.

HAMM: Facem și noi ce putem.

CLOV: Greșim.

Opauză.

HAMM: Te crezi o bucată bună, ai?

CLOV: Bucăți și bucățele.

O pauză.

HAMM: Hm, nu merge prea repede... (*Opauză.*) Nu-i ora la care

îmi iau calmantul?

CLOV: Nu. (*Opauză.*) Te las. Am treabă.

HAMM: La tine în bucătărie?

CLOV: Da.

HAMM: Ca să faci ce? Mă întreb.

CLOV: Mă uit la perete.

HAMM: Și ce vezi acolo, pe peretele tău? Ei, ei! Trupuri goale?

CLOV: Văd cum îmi moare lumina.

HAMM: Cum îți Ce mai e și asta? Ei na, o să moară tot atât de bine și aici, lumina ta. Uită-te un pic la mine și mai vorbește-mi de lumina ta dacă-ți dă mâna.

O pauză.

CLOV: Greșești că-mi vorbești așa. *O pauză.*

HAMM (*rece*): Iartă-mă. (*Opauză. Mai tare.*) Am zis, iartă-mă.

CLOV: Aud!

O pauză. Capacul lăzii de gunoi a lui Nagg se ridică. Apar mâinile agățate de margini. Apoi i se iveau capul. În mână, biscuitul. Nagg cascade.

HAMM: Ți-au răsărit grăunțele?

CLOV: Nu.

HAMM: Ai scormonit puțin să vezi dacă nu au încolțit?

CLOV: N-au încolțit.

HAMM: Poate că-i încă prea devreme.

CLOV: Dacă ar fi fost să încolțească, ar fi încolțit. Nu vor încolți niciodată.

O pauză.

HAMM: E mai puțin distractiv decât înainte. (*O pauză.*) Dar așa-i totdeauna spre sfârșitul zilei, nu-i așa Clov?

CLOV: Întotdeauna.

HAMM: E un sfârșit de zi ca toate celelalte, nu-i așa Clov?

CLOV: Așa se pare.

O pauză.

HAMM (*neliniștit*): Dar ce se întâmplă, ce se întâmplă?

CLOV: Ceva își urmează cursul.

O pauză.

HAMM: Bine, du-te. (*Își dăcapul pe spate, și-l sprijină de spătarul*

scaunului, rămâne nemișcat. Clov nu se mișcă. Oftează tare. Hamm își ridică capul.) Credeam că ți-am spus să te duci.

CLOV: Încerc. (Se duce la ușă, se oprește.) De când m-am născut! (Iese.)

HAMM: Lucrurile merg înainte...

Își răstoarnă capul pe speteaza scaunului, rămâne nemișcat. Nagg bate în capacul celeilalte lăzi. O pauză. Bate mai tare. Capacul se ridică, mâinile lui Nell apar, se ivește și capul. Bonetă de dantelă. Ten foarte alb.

NELL: Ce-i dragule? Ai venit să faci amor?

NAGG: Dormeai?

NELL: Oh, nu!

NAGG: Sărută.

NELL: Nu putem.

NAGG: Să încercăm.

Capetele se întind cu greu unul către celălalt, nu se pot atinge, se despart.

NELL: La ce bun toată comedia asta în fiecare zi? O pauză.

NAGG: Mi-am pierdut dintele.

NELL: Când?

NAGG: Ieri îl aveam.

NELL (ton elegiac): Ah, ieri!

Se întorc cu greu unul către celălalt.

NAGG: Mă vezi?

NELL: Rău. Tu?

NAGG: Ce?

NELL: Mă vezi?

NAGG: Rău.

NELL: Cu atât mai bine, cu atât mai bine.

NAGG: Nu spune asta. (Opauză.) Ne-a slăbit vederea.

NELL: Da.

O pauză, se întorc în direcții opuse.

NAGG: Mă auzi?

NELL: Da. Tu?

NAGG: Da. (Opauză.) Nu ne-a slăbit auzul.

NELL: Nu ne-a slăbit ce?

NAGG: Auzul.

NELL: Nu. *(Opauză.)* Mai ai să-mi spui ceva?

NAGG: Îți aduci aminte...

NELL: Nu.

NAGG: De accidentul de tandem în care ne-am lăsat ciolanele?
Râd amândoi.

NELL: S-a întâmplat în Ardeni. *Râd mai încet.*

NAGG: La ieșirea din Sedan. *(Râdși mai încet. O pauză.)* Ți-e frig?

NELL: Da, foarte frig. Ție?

NAGG: Îngheț. *(O pauză.)* Vrei să intri?

NELL: Da.

NAGG: Atunci intră. *(Meii nu se mișcă.)* De ce nu intri?

NELL: Nu știu.

O pauză.

NAGG: Ți-a schimbat rumegușul?

NELL: Nu-i rumeguș. *(O pauză, cu oboseală.)* Nu poți să fii un pic mai precis, Nagg?

NAGG: Atunci, nisipul. Ce importanță are?

NELL: E important.

O pauză.

NAGG: Altă dată era rumeguș.

NELL: Ei, da.

NAGG: Iar acum e nisip. *(Opauză.)* Plajă. *(Opauză. Mai tare.)* Acum e nisip pe care-l aduce de pe plajă.

NELL: Ei, da.

NAGG: Ți l-a schimbat?

NELL: Nu.

NAGG: Nici mie. *(Opauză.)* Trebuie să facem gură.
(Opauză. Arătându-i biscuitul.) Vrei o bucată?

NELL: Nu. *(O pauză.)* Din ce?

NAGG: Din biscuit. Ți-am păstrat jumătate. *(Se uită la biscuit. Mândru.)* Trei sferturi. Pentru tine. Ține. *(Îi întinde biscuitul.)* Nu?
(Opauză.) Ți-e rău?

HAMM (*plictisit*): Dar mai tăceți, tăceți, că nu pot dormi de voi. (*O pauză.*) Vorbiți mai încet. (*O pauză.*) Dacă aș dormi, aș face, poate, dragoste. M-aș duce prin păduri. Aș vedea... cerul, pământul. Aș alerga. M-ar urmări. Aș scăpa. (*Opauză.*) Natura! (*Opauză.*) Am o picătură de apă în cap. (*Opauză.*) O inimă, o inimă în cap.

O pauză.

NAGG (*șoptit*): Ai auzit? Are o inimă în cap!

Râde gâlgâit, dar prevăzător.

NELL: Nu trebuie să râzi de astfel de lucruri, Nagg. De ce râzi de ele tot timpul?

NAGG: Nu așa de tare!

NELL (*fără să coboare vocea*): Nimic nu e mai amuzant decât nenorocirea, sunt de acord cu tine. Dar –

NAGG (*scandalizat*): Oh!

NELL: Ba da, să știi, e lucrul cel mai comic din lume. Și noi râdem de el, din toată inima, la început. Dar e mereu același lucru. Da, e ca și povestea aia nostimă care ni se tot povestește, o mai găsim încă nostimă, dar nu ne mai face să râdem. (*Opauză.*) Mai vrei să-mi spui ceva?

NAGG: Nu.

NELL: Gândește-te bine. (*O pauză.*) Atunci te las.

NAGG: Nu-ți vrei biscuitul? (*Opauză.*) Ți-l păstrez. (*O pauză.*) Credeam că mă vei părăsi.

NELL: Te voi părăsi.

NAGG: Poți să mă scarpmi, înainte?

NELL: Nu. (*Opauză.*) Unde?

NAGG: Pe spate.

NELL: Nu. (*Opauză.*) Freacă-te de margine.

NAGG: E mai jos. În scobitură.

NELL: Care scobitură?

NAGG: Scobitura. (*O pauză.*) Nu poți? (*O pauză.*) Ieri m-ai scărpinat acolo.

NELL (*ton elegiac*): Ah, ieri!

NAGG: Nu poți? (*O pauză.*) Și tu, tu nu vrei să te scarpin? (*Opauză.*) Mai plângi?

NELL: Încercam.

O pauză.

HAMM (*șoptit*): Poate că-i o venă mică.

O pauză.

NAGG: Ce-a zis?

NELL: Poate că-i o venă mică.

NAGG: Și asta ce vrea să zică? (*O pauză.*) Nu vrea să zică nimic. (*Opauză.*) o să-ți povestesc povestea croitorului.

NELL: De ce?

NAGG: Ca să nu mai fi supărată.

NELL: Dar nu-i amuzantă.

NAGG: Întotdeauna te-a făcut să râzi. (*O pauză.*)

Prima dată am crezut c-o să mori.

NELL: Eram pe lacul Como. (*Opauză.*) o după-amiază de aprilie. (*Opauză.*) Îți vine să crezi?

NAGG: Ce?

NELL: Că ne-am plimbat pe lacul Como. (*O pauză.*) Într-o după-amiază de aprilie.

NAGG: Ne logodiserăm în ajun.

NELL: Logodiți!

NAGG: Ai râs atât de mult încât ne-am răsturnat. Ar fi trebuit să ne înecăm.

NELL: S-a întâmplat așa pentru că mă simțeam fericită.

NAGG: Ba nu, ba nu, era din cauza poveștii. Dovada, mai râzi și acum. De fiecare dată.

NELL: Era adânc, adânc. Și se vedea fundul. Atât de alb. Atât de curat.

NAGG: Mai ascult-o o dată. (*Voce de povestitor.*) Un englez – (*ia o înfățișare de englez, apoi și-o reia pe a sa*) – având urgent nevoie de un pantalon dungat pentru sărbătorile de Anul Nou, se duce la croitorul lui care-i ia măsurile. (*Vocea croitorului.*) „Bun, s-a făcut, reveniți peste patru zile, va fi gata”. Bine. Patru zile mai târziu. (*Vocea croitorului.*) „Sorry, reveniți peste opt zile, nu mi-a ieșit spatele”. Bine, bine, spatele, e adevărat, nu-i ușor de făcut. Opt zile mai târziu. (*Vocea croitorului.*) „Îmi pare rău, reveniți peste zece zile, am stricat partea dintre

picioare". Bine, de acord, cu partea dintre picioare e delicat... Zece zile mai târziu. *(Vocea croitorului.)* „Sunt consternat, dar reveniți peste cincisprezece zile, am lucrat prost șlițul”. Bun, la o adică, un șliț frumos face impresie. *(O pauză. Voce normală.)* o povestesc prost. *(O pauză. Abătut.)* Povestesc istorioara asta din ce în ce mai prost. *(O pauză. Voce de povestitor.)* În fine, pe scurt, din cusătură-n cusătură, au venit Pastile, iar el o dă-n bară cu butonierele. *(Fața, apoi vocea clientului.)* „Goddam, Sir, nu se mai poate, la urma urmei ajunge să fie chiar indecent! În șase zile, mă auziți, în șase zile Dumnezeu a făcut lumea. Da, domnule, exact așa, Domnule, LUMEA! și dumneavoastră, dumneavoastră nu sunteți în stare să-mi faceți un pantalon în trei luni!” *(Vocea croitorului, scandalizat.)* „Dar, Milord! Uitați-vă *(gest disprețuitor, cu scârbă)* – la lume... *(O pauză.)* ... și priviți – *(gest de îndrăgostit, cu mândrie)* – PANTALONUL meu!”

O pauză. Se uită fix la Nell, impasibilă, cu ochii pierduți, se pornește pe un râs ascuțit și forțat, îl întrerupe brusc, își întinde capul spre Nell și izbucnește din nou în râs.

HAMM: Destul!

Nagg tresare, se oprește din râs.

NELL: Se vedea fundul.

HAMM *(exasperat)*: N-ați terminat! N-aveți de gând să terminați odată? *(Deodată furios.)* Astea n-o să se mai termine-n veci!!

(Nagg se cufundă în lada de gunoi și trage capacul. Nell nu se clintește.) Dar despre ce pot ei vorbi, despre ce se mai poate încă vorbi? *(Frenetic.)* Regatul meu pentru un gunoier! *(Fluieră, intră Clov.)* Cară deșeurile astea de aici! Aruncă-le în mare!

Clov se duce la lăzile de gunoi, se oprește.

NELL: Atât de alb.

HAMM: Ce? Ce tot bolborosește?

Clov se apleacă deasupra lui Nell, îi pipăie încheietura miinu.

NELL *(șoptit, lui Clov)*: Dezertează.

Clov îi lasă mâna, o bagă în ladă și pune capacul. Se ridică.

CLOV *(întorcându-se la locul său lângă scaun)*: Nu mai mișcă.

HAMM: Nu mai pișcă? Oh, în privința asta e formidabil, insecticidul ăsta. Ce-a tot boscorodit acolo?

CLOV: Mi-a spus să plec, în deșert.

HAMM: Și ce-mi pasă mie? Asta-i tot?

CLOV: Nu.

HAMM: Ce mai e?

CLOV: N-am înțeles.

HAMM: Ai închis-o?

CLOV: Da.

HAMM: Sunt închiși amândoi?

CLOV: Da.

HAMM: O să blocăm capacele. (*Clov se îndreaptă spre ușă.*) Dar nu-i urgent. (*Clov se oprește.*) Furia mă lasă, mă scapă pipi.

CLOV: Mă duc să aduc sonda.

Merge spre ușă.

HAMM: Nu-i urgent. (*Clov se oprește.*) Dă-mi calmantul. CLOV: E prea devreme. (*O pauză.*) E prea repede după tonicul pe care l-ai luat. N-ar avea niciun efect.

HAMM: Dimineța ești stimulat, iar seara ești amorțit. Dacă nu-i chiar invers. (*Opauză.*) A murit de moarte bună medicul ăla bătrân?

CLOV: Nu era bătrân.

HAMM: Dar a murit?

CLOV: Bineînțeles. (*O pauză.*) Tu mă întrebi asta?

O pauză.

HAMM: Plimbă-mă un pic. (*Clov se pune în spatele scaunului cu roțile și îl împinge.*) Nu prea repede! (*Clov înaintează împingând.*) Condu-mă în jurul lumii! (*Clov împinge.*) Du-te de-a lungul pereților. Apoi adu-mă înapoi în centru. (*Clov împinge.*) Eram chiar în centru, nu-i așa?

CLOV: Da.

HAMM: Ne-ar trebui un scaun cu roțile adevărat, cu roți mari. Roți de bicicletă. (*Opauză.*) Mergi de-a lungul peretelui?

CLOV: Da.

HAMM (*căutând și pipăind peretele*): Nu-i adevărat! De ce mă minți?

CLOV (*mergând și mai aproape de perete*): Uite, uite. HAMM: Stop! (*Clov oprește scaunul foarte aproape de peretele din fund. Hamm*

își pune mâna pe perete. O pauză.) Zid bătrân! *(Opauză.)* Dincolo e... celălalt iad. *(Opauză. Violent.)* Vizi aproape! mai aproape! Lipit de perete!

CLOV: Ia-ți mâna. *(Hamm își ia mâna, Clov lipește scaunul de perete.)* Poftim.

Hamm se apleacă spre perete și își lipește urechea.

HAMM: Auzi? *(Bate cu degetul îndoit. O pauză.)* Auzi? Cărămizi goale pe dinăuntru. *(Bate din nou.)* Toate astea sunt goale pe dinăuntru. *(Opauză. Se ridică. Violent.)* Gata! Ne întoarcem!

CLOV: N-am înconjurat tot!

HAMM: Du-mă înapoi la locul meu / *Clov îl duce înapoi, îl oprește.)* Aici e locul meu?

CLOV: Da, locul tău e aici.

HAMM: Sunt chiar în centru?

CLOV: Stai să măsoar.

HAMM: Aproximativ, aproximativ.

CLOV Mmm, da.

HAMM: Sunt aproximativ în centru?

CLOV: Așa mi se pare.

HAMM: Ți se pare! Pune-mă exact în centru!

CLOV: Mă duc să aduc Lanțul.

HAMM: După ochi! După ochi! *(Clov mișcă foarte puțin scaunul.)*
Chiar în centru!

CLOV: Așa. *(O pauză.)*

HAMM: Mă simt prea mult spre stânga. *(Clov mișcă foarte puțin scaunul. O pauză.)* Acum mă simt prea mult spre dreapta. *(Aceleași mișcări.)* Mă simt cam prea în față. *(Aceleași mișcări.)* Acum mă simt cam prea în spate. *(Aceleași mișcări.)* Nu rămâne acolo *(în spatele scaunului)*, mă sperii.

Clov se întoarce la locul lui, lângă scaun.

CLOV: Dacă aș putea să-l omor, aș muri mulțumit.

O pauză.

HAMM:

CLOV:

HAMM:

CLOV:

HAMM:

CLOV:

HAMM:

CLOV:

Iese.

Cum e vremea? Aceeasi ca de obicei. Uita-te la pamant. M-am uitat. Cu luneta?

Nu-i nevoie de luneta. Uita-te la el prin luneta. Ma duc sa aduc luneta.

HAMM: Nu-i nevoie de luneta!?

Intra Clov cu luneta in mana.

CLOV: M-am intors cu luneta. *(Merge spre fereastra din dreapta, se uita la ea.)* Am nevoie de scariita.

HAMM: De ce? Te-ai micșorat? *(Clov iese cu luneta in mana.)* Asta nu-mi place, asta nu-mi place. *(Intra Clov cu scariita, dar fara luneta.)*

CLOV: Aduc scariita. *(O pune sub fereastra din dreapta, se urca pe ea, isi da seama ca nu are luneta, coboara.)* Imi trebuie luneta.

Merge spre usa.

HAMM *(cu violenta)*: Ai luneta!

CLOV *(oprindu-se, cu violenta)*: Ba n-am luneta! *(Iese.)*

HAMM: E de compătimit. *(Intra Clov cu luneta in mana. Merge spre scariita.)*

CLOV: Toate astea devin din nou amuzante. *(Se urca pe scariita si indreapta luneta spre afara. Ii aluneca din maini, cade. O pauza.)* Am facut-o intentionat. *(Coboara de pe scariita, ia luneta de pe jos, o examineaza, o indreapta spre sala.)* Vad... o multime in delir. *(O pauza.)* Mai, mai, ce mai panorama-panarama! *(Lasă jos luneta, se intoarce spre Hamm.)* Ei? Nu radem?

HAMM *(dupa ce s-a gandit)*: Eu nu.

CLOV *(dupa ce s-a gandit)*: Nici eu. *(Se urca pe scariita, indreapta luneta spre afara.)* Ia sa vedem... *(se uita plimbând luneta.)* Zero... *(se uita)* ... zero... *(se uita)* ... si zero. *(Lasă luneta in jos, se intoarce spre Hamm.)* Ei? Te-ai liniștit?

HAMM: Nimic nu mișcă, totul este...

CLOV: Zer...

HAMM (*cu violență*): Nu cu tine vorbesc! (*Voce normală.*) Totul e... totul e... totul e ce? (*Cu violență.*) Totul e ce?

CLOV: Ce e totul? Într-un cuvânt? Asta vrei să știi? O clipă. (*Orientează luneta spre exterior, se întoarce către Hamm.*) Mortibus. (*Opauză.*) Nal Mulțumit?

HAMM: Uită-te la mare.

CLOV: La fel.

HAMM: Uită-te la Ocean!

Clov coboară de pe scăriță, face câțiva pași înspre fereastra din stânga, se întoarce să ia scărița, opune sub fereastra din stânga, se urcă pe ea, îndreaptă luneta spre exterior și se uită lung. Tresare, lasă luneta jos, o examinează, o instalează din nou.

CLOV: Niciodată n-am mai văzut așa ceva!

HAMM (*neliniștit*): Ce? O pânză? O înotătoare de pește? Fum?

CLOV (*uitându-se mereu*): Farul e în canal.

HAMM (*ușurat*): Ei aș! Tot acolo era și înainte.

CLOV (*același joc*): Mai rămăsese o bucată.

HAMM: Fundația. CLOV (*același joc*): Da.

HAMM: Și acum?

CLOV (*același joc*): Nu mai e nimic.

HAMM: Nici pescăruși?

CLOV (*același joc*): Pescăruși?

HAMM: Și orizontul? Nimic la orizont?

CLOV (*lăsând luneta în jos și întorcându-se spre Hamm exasperat*): Da' ce vrei să fie la orizont?

O pauză.

HAMM: Valurile, cum sunt valurile?

CLOV: Valurile? (*Potrivește luneta.*) De plumb.

HAMM: Și soarele?

CLOV (*uitându-se mereu*): loc.

HAMM: Ar trebui să apună acuma, totuși. Caută-l bine.

CLOV (*după ce a căutat*): Nici vorbă.

HAMM: Atunci, e deja noapte?

CLOV (*uitându-se*): Nu.

HAMM: Atunci cum e?

CLOV (*același joc*): E mohorât. (*Lăsând luneta în jos și întorcându-se spre Hamm. Mai tare.*) Mohorât! (*O pauză, și mai tare.*) moHO-RĂĂĂ!

Coboară de pe scăriță, se apropie de Hamm prin spate și îi vorbește la ureche.

HAMM (*tresărind*): Cenușiu! Ai spus cenușiu?

CLOV: Negru deschis. În tot universul.

HAMM: Întreci măsura. (*Opauză.*) Nu sta acolo, mă sperii.

Clov se întoarce la locul lui lângă scaun.

CLOV: Pentru ce toată comedia asta în fiecare zi?

HAMM: Obişnuința. Nu se știe niciodată. (*Opauză.*) Noaptea trecută am văzut ceva în pieptul meu. Era o rană mare acolo.

CLOV: Ți-ai văzut inima.

HAMM: Nu, era vie. (*O pauză. Neliniștit.*) Clov!

CLOV: Da.

HAMM: Ce se întâmplă?

CLOV: Ceva își urmează cursul.

O pauză.

HAMM: Clov!

CLOV (*enervat*): Ce-i?

HAMM: Oare nu suntem pe cale de... de... a însemna ceva?

CLOV: A însemna? Noi, să însemnăm ceva! (*Râde scurt.*) Ah, asta-i bună!

HAMM: Mă întreb. (*O pauză.*) o minte luminată reîntoarsă pe pământ, nu ar fi tentată să-și închipuie tot felul de lucruri, observându-ne? (*Cu vocea minții luminate.*) Ah, da, îmi dau seama ce e, da, îmi dau seama ce fac ei! (*Clov tresare, lasă jos luneta și începe să se scarpinepe burtă cu amândouă mâinile. Voce normală.*) Și chiar fără a ajunge până acolo, noi înșine... (*cu emoție*) noi înșine... câteodată... (*cu vehemență*) Și când te gândești că toate astea n-ar fi fost poate în zadar!

CLOV (*cu groază, scărpinându-se*): Am un purice!

HAMM: Un purice! mai sunt purici!?

CLOV (*scărpinându-se*): Doar dacă n-o fi vreun păduche din ăla lat...

HAMM (*foarte neliniștit*): Dar, pornind de aici, omenirea s-ar putea alcătui din nou! Prinde-l pentru numele lui Dumnezeu!

CLOV: Mă duc să aduc praful.

Iese.

HAMM: Un purice! Îngrozitor! Ce zi! *Intră Clov cu un carton pâlnie în mână.*

CLOV: M-am întors cu insecticidul.

HAMM: Toarnă-i una, să se sature!

Clov își trage cămașa din pantaloni, se deschide laprimii nasturi de la pantaloni, și-i desface de pe burtă și toarnă praful în deschizătură. Se apleacă, se uită, așteaptă, tresare, mai toarnă cu frenezie din praf, se apleacă, se uită, așteaptă.

CLOV: Ai, ticălosul!

HAMM: Ai pus laba pe el?

CLOV: Așa se pare. (*Lasă cartonul deoparte și își aranjează hainele*) Doar dacă nu stă tupulat.

HAMM: Tupulat! Tupilat vrei să spui. Doar dacă nu stă tupilat acolo.

CLOV: Ah! Se zice tupilat? Nu se zice tupulat?

HAMM: Ei, Doamne! Dacă stătea tupulat, ne-ar fi regulat!

O pauză.

CLOV: Ei! Dar pipi faci?

HAMM: Se face...

CLOV: Ah, atunci bine, bine.

O pauză.

HAMM (*cu elan*): Hai să plecăm, amândoi spre sud!

Pe mare! O să ne faci o plută. Curenții o să ne poarte, departe, spre alte... mamifere.

CLOV: Nu cobii!

HAMM: Singur, o să mă-mbarc singur! Pregătește-mi pluta aia imediat. Măine voi fi departe.

CLOV (*precipitându-se spre ușă*): M-apuc de ea chiar acum.

HAMM: Așteaptă. (*Clov se oprește.*) Crezi că o să fie rechini?

CLOV: Rechini? Nu știu. Dacă sunt, o să fie. (*Merge spre ușă.*)

HAMM: Așteaptă! (*Clov se oprește.*) Încă nu e ora la care-mi iau calmantul?

CLOV (*cu violență*): Nu! (*Merge spre ușă.*)

HAMM: Așteaptă! (*Clov se oprește.*) Cum stai cu ochii?

CLOV: Rău.

HAMM: Dar vezi.

CLOV: Destul.

HAMM: Cum stai cu picioarele?

CLOV: Rău.

HAMM: Dar poți umbla.

CLOV: Încoace, încolo...

HAMM: Prin casă. (*Opauză. Profetic și cu voluptate.*) Într-o bună zi vei fi orb. Ca și mine. Vei sta jos undeva, un plinuleț pierdut în gol, pentru totdeauna, în beznă. Ca mine. (*O pauză.*) Într-o bună zi îți vei spune, sunt obosit, o să mă așez, și vei merge să te așezi. Apoi îți vei spune: Mi-e foame, o să mă scol să-mi fac de mâncare. Dar nu te vei scula. Îți vei spune: am greșit așezându-mă, dar de vreme ce m-am așezat, o să mai stau jos încă puțin, după care o să mă scol să-mi fac de mâncare. Dar nu te vei scula și nu-ți vei face de mâncare. (*Opauză.*) Te vei uita puțin la perete, apoi îți vei spune: O să-nchid ochii, poate o să dorm puțin, după care-o să-mi fie mai bine, și-i vei închide. Și când îi vei deschide din nou nu va mai exista niciun zid. (*O pauză.*) În jurul tău va fi un gol nesfârșit, și chiar dacă ar învia toți morții din toate timpurile, tot nu l-ar umple: vei fi acolo ca o pietricică în mijlocul stepei. (*Opauză.*) Da, într-o zi o să știi cum e, o să în ea mine, atâta doar că n-o să mai ai pe nimeni, pentru că nu vei fi avut milă de nimeni și pentru că nu va mai fi nimeni de cine să-ți fie milă. (*Opauză.*)

CLOV: Nu-i chiar așa. (*Opauză.*) Și apoi, uiți ceva.

HAMM: Ah.

CLOV: Eu nu pot sta jos.

HAMM (*impacientat*): Ei bine, o să te culci, și ce-i cu asta! Atunci o să te oprești, pur și simplu, o să rămâi

CLOV: Nu-i alb. (*O pauză.*)

HAMM: I-ai uitat sexul.

CLOV (*jignit*): Dar încă nu-i gata. Sexul se pune la sfârșit.
(*Opauză.*)

HAMM: Nu i-ai pus funda.

CLOV (*furios*): Da' nu-i gata, ți-am spus! mai întâi termini
câinele, și după aceea-i pui funda! (*O pauză.*)

HAMM: Stă în picioare?

CLOV: Nu știu.

HAMM: Încearcă. (*Îi dă câinele înapoi lui Clov care îl pune jos.*)

Ei?

CLOV: Așteaptă.

*Stând pe vine Clov încearcă să-l facă să stea în picioare, nu
reușește, îi dă drumul. Câinele cade într-o parte.*

HAMM: Ei? Cum e?

CLOV: Stă.

HAMM (*bâjbâind*): Unde? Unde-i?

Clov îl pune la loc în picioare și îl ține.

CLOV: Aici.

Ia mâna lui Hamm și o îndreaptă spre capul câinelui.

HAMM (*cu mâna pe capul câinelui*): Se uită la mine?

CLOV: Da.

HAMM (*mândru*): Ca și cum mi-ar cere să mergem la plimbare.

CLOV: Dacă vrei.

HAMM (*același joc*): Sau ca și cum mi-ar cere un os. (*Își ia
mâna.*) Lasă-l așa, să mă implore.

Clov se ridică. Câinele recade într-o parte.

CLOV: Te las.

HAMM: Ți-au mai apărut vedeniile?

CLOV: Nu prea.

HAMM: E lumină acasă la bătrâna Pegg?

CLOV: Lumină!? Cum să fie lumină la cineva acasă?

HAMM: Atunci s-a stins.

CLOV: Dar bineînțeles că s-a stins. Dacă nu mai e, înseamnă că
s-a stins.

HAMM: Nu, vreau să zic, bătrâna Pegg.

CLOV: Dar bineînțeles că s-a stins! Ce-i cu tine astăzi?

HAMM: Îmi urmez cursul. (*O pauză.*) A fost îngropată?

CLOV: Îngropată!? Cine vrei s-o fi îngropat?

HAMM: Tu.

CLOV: Eu!? N-am destul de lucru și fără să îngrop oamenii?

HAMM: Dar pe mine o să mă îngropi.

CLOV: Ba n-o să te îngrop!

HAMM: Era frumoșică, altă dată, ca o inimioară. Și pentru un gologan nu-ți zicea nu.

CLOV: Și noi eram frumoși – altă dată. Rar se întâmplă să nu fii frumos – altă dată.

O pauză.

HAMM: Du-te și adu-mi cangea. *Clov se duce la ușă, se oprește.*

CLOV: Fă asta, fă aia, și fac. Nu refuz niciodată. De ce?

HAMM: Nu poți.

CLOV: În curând n-o s-o mai fac.

HAMM: N-o să mai poți. (*Clov iese.*) Ah, oamenii, oamenii, trebuie să le explici mereu totul.

Intră Clov cu cangea în mână.

CLOV: Uite-ți cangea. Înghite-ți-o!

Îi dă cangea lui Hamm care se străduiește sprijinindu-se pe ea, la dreapta, la stânga, în fața lui, să miște scaunul.

HAMM: Înainte?

CLOV: Nu.

Hamm aruncă cangea.

HAMM: Du-te și adu-mi pompița.

CLOV: Pentru ce?

HAMM: Ca să ung roțile.

CLOV: Le-ai uns ieri.

HAMM: Ieri! Ce va să zică. Ieri!

CLOV (*cu violență*): Va să zică o nenorocită de bucată de vreme. Folosesc cuvintele învățate de la tine.

Dacă nu-ți mai spun nimic, învață-mă altele. Sau lasă-mă să tac.

O pauză.

HAMM: Am cunoscut un nebun care credea că venise sfârșitul lumii. Făcea pictură. Țineam la el. Mă duceam să-l văd la azil. Îl luam de

mână și-l târam în fața geamului. Uită-te! Acolo! Tot griul ăsta care răsare! Și acolo! Uită-te! Pânzele pescuitorilor de sardele! Toată frumusețea asta! *(O pauză.)* își smulgea mâna dintr-a mea și se întorcea în colțul lui. Însăpăimântat. Nu văzuse decât cenușă. *(Opauză.)* Numai el fusese cruțat. *(Opauză.)* Uitat. *(Opauză.)* Se pare că un asemenea caz nu e... nu era atât de... atât de rar.

CLOV: Un nebun? Când asta?

HAMM: Oh, de mult, de mult. Tu nu erai încă pe lume.

CLOV: Oh, ce vremuri minunate!

O pauză. Hamm își ridică tichia

HAMM: Țineam mult la el. *(Opauză, își pune tichia la loc. O pauză.)* Făcea pictură.

CLOV: Sunt atâtea lucruri îngrozitoare.

HAMM: Nu, nu mai sunt chiar atâtea. *(O pauză.)* Clov.

CLOV: Da.

HAMM: Tu nu crezi că a durat destul?

CLOV: Ba da! *(O pauză.)* Ce?

HAMM: Che... Chestia asta.

CLOV: Am crezut-o dintotdeauna. *(O pauză.)* Tu nu?

HAMM *(abătut)*: Atunci asta-i o zi ca toate celelalte.

CLOV: Câtă vreme ține. *(O pauză.)* Toată viața aceleași neghiobii.

O pauză.

HAMM: Eu nu pot să te părăsesc.

CLOV: Știu. Și nici nu poți veni cu mine.

O pauză.

HAMM: Dacă mă părăsești eu de unde-o să știi? CLOV *(cu însuflețire)*: Ei bine, o să mă fluieri și, dacă nu vin în fugă, înseamnă că te voi fi părăsit. *(O pauză.)*

HAMM: N-o să vii să-ți iei rămas-bun?

CLOV: Oh, nu cred.

O pauză.

HAMM: Dar s-ar putea să fii doar mort la tine în bucătărie.

CLOV: Ar fi același lucru.

HAMM: Da. Dar de unde-o să știi că ești doar mort la tine-n bucătărie?

CLOV: Ei bine... până la urmă o să put.

HAMM: Puți de pe acum. Toată casa pute a hoit.

CLOV: Tot universul.

HAMM (*furios*): Mă doare-n cot de univers! (*Opauză.*) Găsește și tu ceva.

CLOV: Poftim?

HAMM: O chestie, găsește o chestie. (*O pauză. Cu furie.*) Un tertip!

CLOV: Ah, bine! (*Începe să meargă de colo-n-coace, cu ochii ațintiți în pământ, mâinile la spate. Se oprește.*) Mă dor picioarele, e de necrezut. În curând n-o să mai pot gândi.

HAMM: N-o să mă mai poți părăsi. (*Clov pornește din nou.*) Ce faci?

CLOV: Născocesc! (*Merge.*) Aha!

Se oprește.

HAMM: Ce gânditor! (*Opauză.*) Ei.)

CLOV: Așteaptă. (*Se concentrează. Nu foarte convins.*) Da... (*O pauză. Mai convins.*) Da. (*Ridică capul.*) Am găsit. Pun deșteptătorul.

O pauză.

HAMM: Poate că nu sunt într-una din zilele mele bune, dar...

CLOV: Tu mă fluieri. Eu nu vin. Sună deșteptătorul. Eu sunt departe. Nu sună. Sunt mort.

O pauză.

HAMM: Dar merge? (*Opauză. Nerăbdător.*) Deșteptătorul merge?

CLOV: De ce n-ar merge?

HAMM: Pentru că a, mers prea mult.

CLOV: Dar n-a mers aproape deloc.

HAMM (*furios*): Atunci pentru că a mers prea puțin!

CLOV: Mă duc să văd. (*Iese. Joc cu batista. Se aude scurt soneria din culise. Intră Clov cu deșteptătorul în mână. îl apropie de urechea lui Hamm, declanșează soneria. îl ascultă amândoi sunând până la sfârșit. O pauză.*) Vrednic de judecata de apoi! Ai auzit?

HAMM: Vag.

CLOV: Finalul e nemaiauzit.

HAMM: Eu prefer mijlocul. *(O pauză.)* Nu e ora la care-mi iau calmantul?

CLOV: Nu *(Merge spre ușă, se întoarce)* Te las.

HAMM: E ora la care povestesc. Vrei să-mi ascuți povestea?

CLOV: Nu!

HAMM: Întreabă-l pe tata dacă vrea să-mi asculte povestea.

Clov se duce la lăzile de gunoi, ridică capacul lăzii lui Nagg, se uită înăuntru, se apleacă peste ea. O pauză, se ridică.

CLOV: Doarme.

HAMM: Trezește-l.

Clov se apleacă și îl trezește pe Nagg făcând ceasul să sune. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Nu vrea să-ți asculte povestea.

HAMM: O să-i dau o bomboană.

Clov se apleacă. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Vrea un drajeu.

HAMM: Va primi un drajeu.

Clov se apleacă. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Acceptă. *(Clov se îndreaptă spre ușă. Apar mâinile lui Nagg, agățate de margini. Apoi iese și capul la suprafața. Clov deschide ușa, se întoarce.)* Tu crezi într-o viață viitoare?

HAMM: A mea a fost întotdeauna așa. *(Clov iese trântind ușa.)*
Toc! Na că ți-am spus-o!

NAGG: Ascult.

HAMM: Ticălosule! De ce m-ai făcut?

NAGG: N-aveam de unde să știu.

HAMM: Ce? Ce n-aveai de unde să știi?

NAGG: Că o să fii tu. *(O pauză.)* o să-mi dai un drajeu?

HAMM: După ce ascuți.

NAGG: Juri?

HAMM: Da.

NAGG: Pe ce?

HAMM: Pe onoare.

O pauză. Râd.

NAGG: Două?

HAMM: Unul.

NAGG: Unul pentru mine și unul...

HAMM: Unul! Liniște! *(O pauză.) Unde rămăsesem? (O pauză. Abătut.)* S-a rupt, suntem rupți. *(O pauză.)* Se va rupe. *(Opauză.)* Nu va mai fi nicio voce. *(Opauză.)* o picătură de apă în cap, plecând de la fontanele. *(Râs înăbușit a lui Nagg.)* Se strivește totdeauna în același loc. *(O pauză.)* Poate că e o venă mică. *(O pauză.)* o arteră mică. *(O pauză. Și mai animat.)* Hai, e timpul, unde rămăsesem? *(O pauză. Voce de povestitor.)* Bărbatul se apropie încet, târându-se pe burtă. De o paliditate și de o slăbiciune admirabilă, părea pe punctul de a – *(O pauză. Voce normală.)* Nu, pe asta am făcut-o. *(O pauză. Voce de povestitor.)* o tăcere lungă se auzi. *(Voce normală.)* Mm, sună bine. *(Voce de povestitor.)* îmi înfundai liniștit pipa de magnezit și o aprinsei cu un... să zicem, cu un chibrit suedez și trăsei câteva fumuri. Aah! *(Opauză.)* Gata, vă ascult. *(O pauză.)* Era în ziua aceea, îmi aduc aminte, un frig extraordinar de tăios, zero pe termometru. Dar cum eram în Ajunul Crăciunului, asta nu avea nimic... ieșit din comun. O vreme specifică anotimpului, cum se mai întâmplă. *(O pauză.)* Ei, ce vânt murdar vă aduce? își ridică înspre mine fața lui neagră de murdărie și mânjită de lacrimi. *(O pauză. Voce normală.)* o să meargă. *(Voce de povestitor.)* Nu, nu, nu vă uitați la mine, nu vă uitați la mine! Își plecă ochii, bolborosind niscaiva scuze, fără îndoială. *(Opauză.)* Sunt destul de ocupat, știți, cu pregătirile de sărbători. *(O pauză. Cu putere.)* Dar de ce dați așa năvală? *(O pauză.)* Era în ziua aceea, îmi aduc aminte, un soare cu adevărat splendid, cincizeci pe heliometru, dar el se scufunda deja la... în lumea morților. *(Voce normală.)* Mm, sună bine. *(Voce de povestitor.)* Haideți, haideți, prezentați-vă doleanța, o mie de alte griji mă cheamă. *(Voce normală.)* Asta chiar sună bine! În fine. *(Voce de povestitor.)* Atunci și-a luat el inima-n dinți. E vorba despre copilul meu, spuse el. Ai, ai, ai, un copil, iată ceva suuupărător. Băiețelul meu, zise el, ca și cum sexul ar fi avut vreo importanță. De unde mai venea și ăsta? îmi spuse numele văgăunii. La mai bine de o jumătate de zi călare. Doar n-o să-mi spuneți că mai sunt locuitori acolo. Totuși! Nu, nu, nimeni în afară de el și de copil – asta presupunând că există. Bine, bine. M-am interesat de situație la Kov, de cealaltă parte a strâmătorii.

Nu mai era nicio urmă de viață. Bine, bine. Și vreți să mă faceți să cred că v-ați lăsat copilul acolo, singur, și pe deasupra și-n viață? Hai, hai! (Opauză.) Bătea în ziua aceea, îmi aduc aminte, un vânt biciuitor, o sută pe anemometru. Smulgea pinii uscați și îi ducea... departe, departe. (Vocenormală.) Sună cam fără vlagă. (Voce de povestitor.) Haide, haide, până la urmă ce vreți de la mine, trebuie să-mi împodobesc pomul de Crăciun. (Opauză.) În fine, pe scurt, am priceput că voia pâine pentru copilul lui. Pâine! Un cerșetor, ca de obicei. Pâine? Dar n-am pâine, îmi produce indigestie. Bun. Atunci grâu? (Opauză. Voce normală.) Asta se poate. (Voce de povestitor.) Grâu am, e adevărat, în hambare. Dar gândiți-vă, mai gândiți-vă. Vă dau grâu, un kilogram, un kilogram și jumătate, îl duceți la copilul dumneavoastră și îi preparați – dacă mai trăiește – un terci bun (Nagg reacționează.), un terci grozav și jumătate, bun și hrănitor. Bine. Își revine poate. Și după aceea? (Opauză.) Mă suupărai. Dar gândiți-vă, gândiți-vă, sunteți pe pământ, e fără leac! (Opauză.) Era în acea zi, îmi aduc aminte, un timp peste măsură de uscat, zero pe higrometru. Ideal pentru reumatismele mele. (Opauză. Cu înflăcărare.) Dar, totuși, dumneavoastră ce sperați? Să reînvie pământul la primăvară? Să se umple mările și râurile din nou de pești? Că mai există în cer mană pentru niște tâmpiți ca dumneavoastră? (Opauză.) Încet, încet, mă liniștii, oricum destul ca să-l întreb cât timp îi trebuise ca să ajungă aici. Trei zile întregi. În ce stare lăsase copilul. Cufundat în somn. (Cu putere.) Dar în ce somn, în ce fel de somn? (Opauză.) În fine, i-am propus să intre în slujba mea. Mă impresionase. Și apoi îmi imaginam că n-o s-o mai duc nici eu multă vreme. (Râde. Opauză.) Y\ bine? (Opauză.) Ei bine? (Opauză.) Aici, dacă sunteți cu băgare de seamă, ați putea muri de moarte bună cu picioarele pe uscat. (Opauză.) Atunci? (Opauză.) Sfârși prin a mă întreba dacă aș fi de acord să primesc și copilul – dacă mai trăia. (Opauză.) Era momentul pe care îl așteptam. (Opauză.) Dacă aș fi de acord să primesc copilul. (Opauză.) îl revăd, în genunchi, cu mâinile sprijinite în pământ, fixându-mă cu ochii lui demenți, în ciuda a ceea ce tocmai îi spuseseam despre asta. (Opauză. Voce normală.) Destul pentru astăzi. (Opauză.) Nu mai am mult din povestea asta. (Opauză.) Doar dacă nu mai introduc și alte personaje. (Opauză.) Da. r unde să le

găsesc? (*Opauză.*) Unde să le caut? (*Opauză. Fluieră. Intră Clov.*) Să ne rugăm lui Dumnezeu.

NAGG: Drajeul meu!

CLOV: E un șobolan în bucătărie.

HAMM: Un șobolan! mai sunt șobolani?

CLOV: În bucătărie e unul.

HAMM: Și nu l-ai exterminat?

CLOV: Pe jumătate. Ne-ai deranjat tu.

HAMM: Și nu poate să scape?

CLOV: Nu.

HAMM: O să-l dai gata imediat. Să ne rugăm lui Dumnezeu.

CLOV: Iarăși?

NAGG: Drajeul meu.

HAMM: Dumnezeu mai întâi. (*O pauză.*) Sunteți gata?

CLOV (*resemnat*): Dați-i drumul.

HAMM (*către Nagg*): Și tu?

NAGG: (*cu mâinile împreunate, închizând ochii, cu un debit precipitat.*): Tatăl nostru care ești în...

HAMM: Tăcere! În tăcere! Un pic de ținută! Dați-i drumul. (*Atitudini de rugăciune. Tăcere. Descurajându-se cel dintâi.*) Și acum?

CLOV (*deschizând ochii*): Nici pomeneală. Și tu?

HAMM: Neam! (*Spre Nagg.*) Și tu?

NAGG: Așteaptă. (*Opauză. Redeschizând ochii.*) loc!

HAMM: Ah ticălosul! Nici nu există!

CLOV: Încă nu.

NAGG: Drajeul meu!

HAMM: Nu mai sunt drajeuri. (*O pauză.*)

NAGG: Bineînțeles. La urma urmei sunt tatăl tău. E adevărat că dacă nu eram eu ar fi fost altul. Dar asta nu-i o scuză. (*Opauză.*) Rahatul, de exemplu, care nu mai există, o știm prea bine, îmi place mai mult decât orice pe lume. Dar într-o zi o să ți-l cer, în schimbul unei concesi, și mi-l vei promite. Trebuie să trăiești în pas cu vremea. (*O pauză.*) Pe cine strigai tu, când erai mic de tot și îți era frică în întuneric? Pe mama ta? Nu. Pe mine. Erai lăsat să urli. Apoi te îndepărtam ca să se poată dormi. (*O pauză.*) Eu dormeam, eram ca un

rege, și tu mă făceai să mă scol ca să te ascult. Nu era neapărat necesar, n-aveai tu cu adevărat nevoie să te ascult. De altfel, nici nu te-am ascultat. (Opauză.) Sper să vină ziua când o să ai într-adevăr nevoie să te ascult, nevoia să-mi auzi vocea, o voce. (Opauză.) Da, sper că voi trăi până atunci, ca să te aud cum mă strigi ca atunci când erai mic de tot și-ți era frică noaptea-n întuneric, și când eram singura ta speranță. (O pauză. Nagg ciocane în capacul lăzii de gunoi a lui Nell. O pauză.) Nell! (O pauză. Ciocane și mai tare.) Neî!

O pauză. Nagg intră în lada lui de gunoi și-și pune capacul. O pauză.

HAMM: Gata cu distracția. (Caută, bâjbâind, cățelul.) Canele a plecat.

CLOV: Nu-i un câine adevărat, nu poate pleca.

HAMM (bâjbâind): Nu-i aici.

CLOV: S-a culcat.

HAMM: Dă-mi-l. (Clov ia câinele de pe jos și îi dă lui

Hamm. Hamm îl ține în brațe. O pauză. Hamm aruncă câinele.)

Javră murdară! (Clov începe să adune obiecte de pe jos.) Ce faci acolo?

CLOV: Ordine. (Se ridică. Cu elan.) o să strâng totul!

Începe iar să adune.

HAMM: Ordine!

CLOV (ridicându-se): Îmi place ordinea. E visul meu. O lume unde totul să fie tăcut și nemișcat și fiecare lucru la locul lui cel din urmă, sub praful cel din urmă.

Începe iar să adune.

HAMM (exasperat): Da' ce tot meșterești acolo?

CLOV (ridicându-se, încet): Încerc să meșteresc un pic de ordine.

HAMM: Las-o baltă!

Clov lasă să cadă toate obiectele adunate.

CLOV: La urma urmei aici sau în altă parte... Merge spre ușă.

HAMM (enervat): Ce au picioarele tale?

CLOV: Picioarele mele?

HAMM: Parcă ar fi un regiment de dragoni.

CLOV: A trebuit să-mi încălț bocancii.

HAMM: Te jenau papucii? (Opauză.)

CLOV: Te las.

HAMM: Nu!

CLOV: La ce-s bun?

HAMM: Să-mi dai replica. (*O pauză.*) Știi, am înaintat cu povestea mea. (*Opauză.*) Am înaintat destul de mult. (*O pauză.*) Întreabă-mă unde am ajuns?

CLOV: Oh, a propo, povestea ta!?

HAMM (*foarte surprins*): Ca.re poveste?

CLOV: Cea pe care ți-o povestești dintotdeauna.

HAMM: Ah, vrei să spui, romanul meu?

CLOV: Da, da.

O pauză.

HAMM (*cu furie*): Da' zi-i mai departe, pentru Dumnezeu, zi-i mai departe.

CLOV: Ai înaintat bine cu ea, sper.

HAMM (*modest*): Oh, nu cu mult, nu cu mult. (*Oftează.*) Mai sunt și zile dintr-astea când nu ești în formă. (*O pauză.*) Trebuie să aștepți să vină de la sine. (*Opauză.*) – Nu trebuie forțat niciodată, nu niciodată, e fatal. (*Opauză.*) Am făcut-o totuși să înainteze puțin. (*O pauză.*) Când îți cunoști bine meseria, nu-i așa? (*O pauză. Cu putere.*) Îți spun că am reușit totuși s-o fac să înainteze un pic.

CLOV (*admirativ*): Măi să fie! Ai reușit totuși s-o faci să înainteze!

HAMM (*modest*): Oh, știi cum e, nu cu mult, nu cu mult, dar totuși mai bine decât nimic.

CLOV: Mai bine decât nimic! Măi să fie, mă dai gata!

HAMM: O să-ți povestesc. El vine târându-se pe burtă...

CLOV: Cine?

HAMM: Cum?

CLOV Cine el?

HAMM: Păi se poate! Încă unul.

CLOV: Aha, ăla! Nu eram sigur.

HAMM: Pe burtă, cerșind pâine pentru micuțul lui. I se oferă un post de grădinar. Înainte de a... (*Clov râde.*) Ce-i așa de amuzant?

CLOV: Un post de grădinar.

HAMM: Asta te face să râzi?

CLOV: Cred că asta.

HAMM: Nu mai degrabă pâinea?

CLOV: Sau micuțul.

O pauză.

HAMM: Toată chestia asta e-ntr-adevăr nostimă. Vrei să-i tragem un răs, împreună?

CLOV (*după un moment de gândire*): Astăzi n-aș mai putea pufni în răs.

HAMM (*după un moment de gândire*): Nici eu. (*O pauză.*) Atunci continuu. Înainte de a accepta cu recunoștință, întreabă dică își poate ține copilul cu el.

CLOV: Ce vârstă?

HAMM: Oh, foarte mic.

CLOV: S-ar fi cățarat în copaci.

HAMM: Toate treburile mai mărunte.

CLOV: Și apoi ar fi crescut.

HAMM: Probabil.

O pauză.

CLOV: Dar zi-i mai departe, pentru Dumnezeu, zi-i mai departe!

HAMM: Asta-i tot, m-am oprit aici.

O pauză.

CLOV: Și știi cam ce va urma?

HAMM: Aproximativ.

CLOV: Nu te apropii cumva de sfârșit?

HAMM: Mă tem că da.

CLOV: Lasă, c-o să mai faci și alta.

HAMM: Nu știu. (*O pauză.*) Mă simt cam golit. (*O pauză.*) Efortul creator prelungit. (*O pauză.*) Dacă m-aș putea târî până la mare! Mi-aș face o pernă din nisip și-ar veni marea.

CLOV: Nu mai este maree. (*O pauză.*)

HAMM: Du-te și vezi dacă-i moartă.

Clov se duce la lada de gunoi a lui Nell, ridică capacul, se apleacă.

O pauză.

CLOV: Se pare că da.

Pune capacul la loc, se ridică. Hamm își scoate tichia. O pauză. Și-opune la loc.

HAMM (*Fără să lase tichia din mână*): Și Nagg? Clov ridică capacul lăzii lui Nagg, se apleacă. O pauză.

CLOV: S-ar zice că nu.

Lasă capacul la loc, se ridică.

HAMM (*lăsând tichia din mână*): Ce face?

Clov ridică capacul lăzii lui Nagg, se apleacă. O pauză.

CLOV: Plânge... *Lasă capacul, se ridică.*

HAMM: ...Deci trăiește. (*Opauză.*) Ai trăit vreodată o clipă de fericire? CLOV: Din câte știu eu, nu.

O pauză.

HAMM: Du-mă sub fereastră. (*Clov merge înspre scaun.*) Vreau să simt lumina pe față. (*Clov împinge scaunul cu roțile.*) Îți aduci aminte, la început, când mă scoteai la plimbare, ce prost te descurcai? Apăsai prea sus. La fiecare pas, mai, mai să mă răstorni. (*Cu glas termurat.*) He, he, ne-am distrat bine amândoi, ne-am distrat bine. (*Abătut.*) Apoi ne-am obișnuit. (*Clov oprește scaunul în fața ferestrei din dreapta.*) Deja? (*O pauză. Dă capul pe spate. O pauză.*) E ziuă?

CLOV: Nu e noapte.

HAMM (*furios*): Te întreb dacă e ziuă!

CLOV: Da.

O pauză.

HAMM: Nu-i trasă perdeaua? CLOV: Nu.

O pauză.

HAMM: Ce fereastră-i asta?

CLOV: Pământul.

HAMM: Știam eu! (*Furios.*) Dar nu vine nicio lumină de-acolo! Cealaltă! (*Clov împinge scaunul până la cealaltă fereastră.*) Pământul!? (*Clov oprește scaunul sub fereastra cealaltă. Hamm dă capul pe spate.*) Asta da lumină! (*O pauză.*) Parcă ar fi o rază de soare. (*O pauză.*) Nu)

CLOV: Nu.

HAMM: Ce simt eu pe față nu-i o rază de soare?

CLOV: Nu.

O pauză.

HAMM: Sunt foarte alb? (*Opauză. Violent.*) Te întreb dacă sunt foarte alb!

CLOV: Nu mai alb decât de obicei.

Opauză.

HAMM: Deschide fereastra!

CLOV: De ce, mă rog?

HAMM: Vreau să aud marea.

CLOV: N-ai auzi-o.

HAMM: Chiar dacă ai deschide fereastra?

CLOV: Nu.

HAMM: Atunci nu mai e nevoie s-o deschizi?

CLOV: Nu!

HAMM (*cu violență*): Atunci, deschide-o! (*Clov se urcă pe scăriță, deschide fereastra. O pauză.*) Ai deschis-o?

CLOV: Da.

O pauză.

HAMM: Juri că ai deschis-o?

CLOV: Da.

O pauză.

HAMM: Ei, da... (*Opauză.*) Trebuie că-i foarte liniștită. (*O pauză. Cu violență.*) Te întreb dacă-i foarte liniștită!

CLOV: Da.

HAMM: Pentru că nu mai sunt navigatori. (*Opauză.*) Ți-au cam pierit cuvintele, așa, dintr-odată. (*O pauză.*) Nu ți-e bine?

CLOV: Mi-e frig.

HAMM: În ce lună suntem? (*O pauză.*) Închide fereastra, ne întoarcem. (*Clov închide fereastra, coboară de pe scăriță, duce scaunul cu roțile la locul lui, rămâne în spatele scaunului cu capul plecat.*) Nu sta acolo, mă sperii. (*Clov se întoarce la locul lui de lângă scaun.*) Tată! (*O pauză. Mai tare.*) Tată! (*O pauză.*) Du-te să vezi dacă a auzit.

Clov se duce la lada de gunoi a lui Nagg, ridică capacul, se apleacă deasupra. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Da.

HAMM: De ambele dăți?

Clov se apleacă. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Doar o dată.

HAMM: Prima sau a doua?

Clov se apleacă. Cuvinte confuze. Clov se ridică.

CLOV: Nu știe.

HAMM: Trebuie că-i a doua.

CLOV: Nu putem ști.

Clov lasă jos capacul.

HAMM: Mai plânge?

CLOV: Nu.

HAMM: Bieții morți! (*Opauză.*) Ce face?

CLOV: Își sugă biscuitul.

HAMM: Viața continuă. (*Clov se întoarce la locul său, lângă scaunul cu roțile.*) Dă-mi o pătură că-ngheț.

CLOV: Nu mai sunt pături.

Opauză.

HAMM: Sărută-mă. (*Opauză.*) Nu vrei să mă săruți?

CLOV: Nu.

HAMM: Pe frunte.

CLOV: Nu vreau să te sărut nicăieri.

Opauză.

HAMM (*întinzând mâna*): Dă-mi măcar mina. (*O pauză.*) Nu vrei să-mi dai mina?

CLOV: Nu vreau să te ating.

Opauză.

HAMM: Dă-mi câinele. (*Clov caută câinele.*) Nu, nu-i nevoie.

CLOV: Nu-ți vrei câinele?

HAMM: Nu.

CLOV: Atunci, te las.

HAMM (*cu capul aplecat, distrat*): Asta e.

Clov merge spre ușă, se întoarce.

CLOV: Dacă nu omor șobolanul ăla, o să moară.

HAMM (*același ioc*): Asta e. (*Clov iese. O pauză.*) E rândul meu. (*își scoate batista, o desface, o ține de un colț cu brațul întins în fața lui*) Lucrurile merg înainte! (*O pauză.*) Lumea plânge, plânge, pentru nimic, ca să nu râdă, și încet, încet... te cuprinde o adevărată tristețe.

(împăturește din nou batista, o pune iar în buzunar, ridică puțin capul.) Toți cei pe care i-aș fi putut ajuta. (Opauză.) Ajuta! (Opauză.) Salva. (Opauză.) Salva! (Opauză.) Ieșeau de peste tot, din toate ungherele. (Opauză. Cu violență.) Dar gândiți-vă, gândiți-vă bine, sunteți pe pământ, e fără leac! (Opauză.) Cărați-vă și iubiți-vă! Lingeți-vă unii pe alții! (Opauză. Mai calm.) Când nu era pâine, era prăjitură cu cremă. (Opauză. Cu violență.) Cărați-vă de aici, întoarceți-vă la destrăbălările voastre perverse. (Opauză. Șoptit.) Toate astea, toate astea! (Opauză.) Nici măcar un câine adevărat! (Mai calm.) Sfârșitul se află-n început și totuși, mergem înainte. (Opauză.) Aș putea poate să-mi continuu povestea, s-o termin și să-ncep alta. (Opauză.) Aș putea poate să mă arunc pe jos. (Se ridică cu greutate și se așază la loc.) Să-mi înfig unghiile în crăpăturile podelei și să mă târăsc înainte, sprijinindu-mă în pumni. (Opauză.) Va fi sfârșitul, iar eu o să mă întreb ce oare l-a putut aduce, iar eu o să mă întreb ce oare l-a putut... (ezită) ...de ce a întârziat atâta. (Opauză.) Voi fi acolo, în vechiul adăpost, singur împotriva tăcerii și... (ezită) ...a inerției. Dacă pot să tac și să rămân liniștit, se va fi terminat și cu sunetul și cu mișcarea. (Opauză.) Îmi voi fi chemat tatăl și-mi voi fi chemat... (ezită) ...fiul. Și chiar de două ori, de trei ori, în cazul în care nu va fi auzit prima sau a doua chemare. (Opauză.) o să-mi spun, Se va întoarce. (Opauză.) Și apoi? (Opauză.) Și apoi? (Opauză.) N-a putut, a mers prea departe. (Opauză.) Și apoi? (Opauză. Foarte agitat.) Tot felul de fantezii! Să mă supravegheați! Un sobolan! Pași! Ochi! Respirația pe care ți-o ții și apoi... (expiră). Și apoi să vorbești repede, cuvinte, precum copilul singuratic ce se-mparte în mai mulți, doi, trei, ca să stea împreună și ca să vorbească împreună în noapte. (Opauză.) Clipe peste clipe, plici, plici, ca boabele de mei ale... (caută) acelui grec bătrân, și toată viața aștepti ca toate lucrurile astea să-ți alcătuiască o viață. (Opauză. Vrea să înceapă din nou, renunță. Opauză.) Ah, să fii acolo, să fii acolo! (Fluieră, intră Clov cu deșteptătorul în mână. Se oprește lângă scaun.) Ia te uită! Nici departe, nici mort?

CLOV: Numai în gând.

HAMM: Care dintre ei?

CLOV: Amândoi.

HAMM: Departe, ai fi mort.

CLOV: Și invers.

HAMM (*mândru*): Departe de mine e moartea. (*O pauză.*) Și șobolanul ăla?

CLOV: A scăpat.

HAMM: Nu va ajunge departe. (*Opauză. Neliniștit.*) Nu-i așa?

CLOV: Nici nu are nevoie să meargă departe. (*O pauză.*)

HAMM: Nu-i ora la care-mi iau calmantul?

CLOV: Ba da!

HAMM: Ah! În sfârșit! Dă-mi-l repede!

CLOV: Nu mai sunt calmante.

O pauză.

HAMM (*înfricoșat*): Calman...! (*O pauză.*) Nu mai sunt calmante!

CLOV: Nu mai sunt calmante! Nu vei mai primi niciodată calmante.

O pauză.

HAMM: Dar, cutiuța aceea rotundă. Era plină!

CLOV: Da, acuma-i goală.

O pauză. Clov începe să se învârtă prin încăpere. Caută un loc unde să pună deșteptătorul.

HAMM (*șoptit*): Ce-o să mă fac. (*O pauză. Urlând.*) Ce-o să mă fac? (*Clov observă tabloul, îl ia din cui, îl sprijină pe jos, tot cu fața la perete, agață deșteptătorul în locul lui.*) Ce faci?

CLOV: Mai dau o raită.

O pauză.

HAMM: Uită-te la pământ.

CLOV: Iarăși?

HAMM: Păi dacă te cheamă.

CLOV: Te doare gâtul? (*Opauză.*) Vrei o caramelă? (*Opauză.*) Nu? (*Opauză.*) Păcat.

Merge cântând înspre fereastra din dreapta, se oprește în fața ei, se uită la ea, cu capul dat pe spate.

HAMM: Nu cânta!

CLOV (*întorcându-se spre Hamm*): Nu mai am dreptul să cânt?
HAMM: Nu.

CLOV: Atunci cum vrei să se termine toate astea?

HAMM: Tu ai chef să se termine?

CLOV: Am chef să cânt.

HAMM: N-aș avea cum să te opresc.

O pauză. Clov se întoarce spre fereastră.

CLOV: Ce-am făcut cu scărița aia? *(O caută cu privirea.)* N-ai văzut scărița aia? *(O caută, o vede.)* Ah, totuși! *(Merge înspre fereastra din stânga.)* Câteodată mă întreb dacă sunt în toate mințile.

Apoi îmi trece și redevin lucid. *(Urcă pe scăriță, se uită pe fereastră.)* La dracu'! E sub apă! *(Se uită.)* Cum naiba? *(Își întinde capul, cu mâna streșină.)* Și totuși n-a plouat. *(Șterge geamul, se uită. O pauză. Se bate cu palma peste frunte.)* Doamne ce prost sunt! Am greșit partea! *(Coboară de pe scăriță, face câțiva pași înspre fereastra din dreapta.)* Sub apă!? *(Se întoarce să ia scărița.)* Ce prost sunt! *(Târaște scărița către fereastra din dreapta.)* Câteodată mă întreb dacă sunt în toate mințile. Apoi îmi trece și redevin deștept. *(Pune scărița sub fereastra din dreapta, se urcă pe ea, se uită pe geam. Se întoarce către Hamm.)* Sunt anumite sectoare care te interesează în mod deosebit? *(O pauză.)* Sau doar totul?

O pauză.

HAMM *(slab)*: Totul.

CLOV: Efectul general? *(O pauză. Se întoarce spre fereastră.)* Ia să vedem.

Se uită.

HAMM: Clov!

CLOV *(absorbit)*: Mm.

HAMM: Știi ceva?

CLOV *(același joc)*: Mm.

HAMM: Eu n-am fost niciodată acolo. *(O pauză.)*

Clov! CLOV *(se întoarce spre Hamm exasperat)*: Ce-i?

HAMM: Eu n-am fost niciodată acolo.

CLOV: Ai avut baftă.

Se întoarce din nou înspre geam.

HAMM: Absent, mereu. Totul s-a făcut fără mine. Nu știu ce s-a întâmplat. *(O pauză.)* Tu, unul, știi ce s-a întâmplat? *(O pauză.)* Clov!

CLOV *(întorcându-se spre Hamm, exasperat)*: Vrei să mă uit la

gunoiul ăsta, da sau nu?

HAMM: Răspunde-mi mai întâi.

CLOV: Ce?

HAMM: Tu știi ce s-a întâmplat?

CLOV: Unde? Când?

HAMM (*cu violență*): Când!? Ce s-a întâmplat!? Nu înțelegi? Ce s-a întâmplat?

CLOV: Ce-ți poate păsa ție de chestia asta?

Se întoarce spre fereastră.

HAMM: Eu, unul, nu știu.

O pauză. Clov se întoarce spre Hamm:

CLOV (*dur*): Când bătrâna Pegg îți cerea ulei pentru lampă și o trimiteai la plimbare, atunci știai ce se petrece, nu? (*O pauză.*) Știi de ce a murit bătrâna Pegg? De întuneric.

HAMM (*slab*): N-aveam ulei.

CLOV (*același joc*): Ba aveai!

O pauză.

HAMM: Ai luneta la tine?

CLOV: Nu. E destul de mare și așa.

HAMM: Du-te și adu-o.

O pauză. Clov ridică ochii la cer și brațele în aer, cu pumnii strânși. Își pierde echilibrul, se agață de scăriță, coboară câteva trepte, se oprește.

CLOV: E ceva care mă depășește. (*Coboarăpânăjos.*

Se oprește.) De ce ascult întotdeauna de tine. Poți să-mi explici?

HAMM: Nu... poate că-i mila. (*Opauză.*) Un fel de mare milă. (*Opauză.*) Eh, o să-ți fie greu, o să-ți fie greu.

O pauză. Clov începe să se învârtă prin cameră. Caută luneta.

CLOV: Sunt obosit de poveștile noastre, foarte obosit. (*Caută.*) Nu ești așezat pe ea?

Mișcă scaunul, se uită în locul ascuns, începe să caute din nou.

HAMM (*îngrozit*): Nu mă lăsa aici! (*Clov pune furios scaunul la loc și caută din nou. Slab.*) Sunt chiar în centru?

CLOV: Ar trebui un microscop ca să găsești ches... (*Vede luneta.*) Ah, totuși!

Ia luneta de pe jos merge la scăriță, urcă pe ea, îndreaptă luneta spre exterior.

HAMM: Dă-mi câinele.

CLOV (*uitându-se*): Taci.

HAMM (*mai tare*): Dă-mi câinele!

Clov lasă luneta să cadă, își ia capul în mâini. O pauză. Coboară rapid de pe scăriță, caută câinele, îl găsește, îl culege de pe jos, se aruncă spre Hamm și îl lovește puternic în cap.

CLOV: Na-ți câinele! *Câinele cade pe jos. O pauză.*

HAMM: M-a lovit.

CLOV: Mă faci să turbez, sunt turbat!

HAMM: Dacă trebuie să mă lovești, lovește-mă cu ciocanul. (*Opauză.*) Sau cu cangea, uite, lovește-mă cu cangea. Dar nu cu câinele. Cu cangea. Sau cu ciocanul.

Clov ridică câinele de pe jos și i-l dă lui Hamm care-l ia în brațe.

CLOV (*implorând*): Să terminăm cu joaca!

HAMM: Niciodată! (*O pauză.*) Pune-mă în sicriul meu.

CLOV: Nu mai sunt sicrie.

HAMM: Atunci să se termine odată! (*Clov merge spre scăriță. Cu violență.*) Și cât mai repede! (*Clov urcă pescărită, se oprește, coboară, caută luneta, o ia, urcă din nou, ridică luneta.*) De întuneric! Și ce? Dar pe mine, m-a iertat cineva vreodată?

CLOV (*lăsând în jos luneta, întorcându-se spre Hamm*): Ce? (*O pauză.*) Pentru mine spui asta?

HAMM (*nervos*): E un aparteu! Cretinule! E pentru prima oară c-auzi un aparteu? (*O pauză.*) Îmi pregătesc ultimul monolog!

CLOV: Te previn. O să mă uit la grețosenia asta pentru că mi-o poruncești. Dar e chiar pentru ultima dată. (*Potrivește luneta.*) Ia să vedem... (*Mișcă luneta.*) Nimic... nimic... bine... foarte bine... nimic... perf (*Tresare, lasă luneta în jos, o examinează, o potrivește din nou. O pauză.*) Aoleo!

HAMM: Iar complicații!? (*Clov coboară de pe scăriță.*) Măcar de n-ar izbucni din nou toate astea!

Clov apropie scărița de geam, urcă pe ea, remontează luneta. O pauză.

CLOV: Aoleo!

HAMM: E o frunză? O floare? O.ro – (cască) – șie?

CLOV (uitându-se): Te-aș pocni eu cu roșii! Cineva! E cineva!

HAMM: Ei bine, du-te să-l extermini. (Clov coboară de pe scăriță.) Cineva! (Vibrând.) Fă-ți datoria! (Clov se precipită spre ușă.) Nu, nu e nevoie. (Clov se oprește.) La ce distanță?

Clov se reîntoarce la scărița, urcă pe ea, orientează luneta.

CLOV: Șaptezeci... și patru de metri.

HAMM: Apropiindu-se? Depărtându-se?

CLOV (uitându-se în continuare): Nemișcat.

HAMM: Sexul?

CLOV: Ce importanță are? (Deschide geamul, se apleacă în afară. O pauză. Se ridică, lasă luneta jos, se întoarce înspre Hamm. Cu spaimă.) S-ar zice că-i un puști.

HAMM: Ocupația?

CLOV: Ce?

HAMM (cu violență): Ce face?

CLOV (același joc): Nu știu ce face. Ce făceau puștii. (Potrivește din nou luneta. O pauză. O lasă-njos, se întoarce spre Hamm.) Parcă ar sta pe jos sprijinit de ceva.

HAMM: Cu piatra ridicată. (Opauză.) Începi să vezi mai bine. Se uită desigur la casă, cu ochii unui Moise muribund.

CLOV: Nu.

HAMM: La ce se uită?

CLOV (cu violență): Nu știu la ce se uită. (Potrivește luneta. O pauză. Se întoarce spre Hamm.) La buricul lui. Mă rog, pe acolo pe undeva. (O pauză.) Da' ce-i cu tot interogatoriul ăsta?

HAMM: Poate că-i mort.

CLOV: O să mă duc la el. (Coboară, aruncă luneta, se duce la ușă, se oprește) Iau cangea.

Caută cangea, o ia, merge spre ușă.

HAMM: Nu-i nevoie. Clov se oprește.

CLOV: Nu-i nevoie? Un procreator în putere?

HAMM: Dacă există, va veni aici sau va muri acolo. Dacă nu există, atunci nu merită oboseala.

O pauză.

CLOV: Nu mă crezi? Crezi că inventez?

O pauză.

HAMM: S-a terminat, Clov, noi am terminat. Nu mai am nevoie de tine.

O pauză.

CLOV: Cade tocmai bine.

Merge spre ușă.

HAMM: Lasă-mi cangea.

Clov îi dă cangea, merge spre ușă, se oprește, se uită la deșteptător, îl ia jos, caută din priviri un loc mai bun, merge la scăriță, pune deșteptătorul pe scăriță, se întoarce la locul de lângă scaun. O pauză.

CLOV: Te las. *Opauză.*

HAMM: Înainte de a pleca spune ceva.

CLOV: Nu e nimic de spus.

HAMM: Câteva cuvinte... pe care să le pot regăsi... în inima mea.

CLOV: Inima ta!

HAMM: Da. *(Opauză. Cu forță.)* Da! *(O pauză.)* Cu restul, în sfârșit, cu umbrele, murmurale, cu tot răul, ca să închei. *(Opauză.)* Clov... *(Opauză.)* Nu mi-a vorbit niciodată. Apoi, la sfârșit, înainte de a pleca, fără să-i fi cerut nimic, mi-a vorbit, mi-a spus...

CLOV *(împovărat)*: Ah!

HAMM: Ceva... din inima ta.

CLOV: Inima mea!

HAMM: Câteva cuvinte din inima ta.

CLOV *(cântă)*: Drăguță păsărică nu sta după grilaj Du-te în zbor către iubita mea Ascunde-te la **ea-n** corsaj și spune-i că mi-e viața o belea.

Opauză.

Destul? HAMM *(amar)*: Un scuipat.

Opauză.

CLOV *(privirea fixă, voce plată)*: Mi s-a spus. Dar asta e, iubirea, ba da, ba da, crede-mă, vezi bine că...

HAMM: Leagă-ți cuvintele!

CLOV (*același joc*): ... e simplu. Mi s-a spus, dar asta e, prietenia, ba da, ba da, te asigur, n-ai nevoie să o cauți în altă parte. Mi s-a spus, e chiar aici, oprește-te, ridică-ți capul și privește splendoarea asta. Ordinea asta! Mi s-a spus, haide, tu nu ești un dobitoc, gândește-te la toate astea și vei vedea cum se limpezește totul. Și se simplifică! Mi s-a spus, toți acești răniți de moarte, cu câtă pricepere sunt îngrijiți.

HAMM: Destul!

CLOV (*același joc*): Îmi spun – câteodată – Clov, trebuie să ajungi să suferi mai mult decât atât, dacă vrei ca într-o bună zi să se plictisească de a te tot pedepsi. Îmi spun – câteodată – Clov, trebuie să fii prezent aici mai mult decât atât, dacă vrei ca într-o bună zi să ți se dea drumul. Dar mă simt prea bătrân și prea departe ca să deprind noi obiceiuri. Bun, toate astea nu se vor sfârși deci niciodată, eu nu voi pleca așadar niciodată. (*O pauză.*) Și apoi, într-o bună zi, deodată, toate astea se sfârșesc, se schimbă, nu înțeleg, toate mor, sau poate chiar eu, n-o mai înțeleg nici pe asta. Întreb atunci cuvintele ce mi-au mai rămas – somn, trezire, seară, dimineață. Ele nu știu să spună nimic. (*Opauză.*) Deschid ușa colibei și plec. Sunt atât de adus de spate încât nu-mi văd decât picioarele, dacă-mi deschid ochii, și între picioare un pic de praf negricios. Îmi spun că s-a stins pământul, deși nu l-am văzut niciodată aprins. (*O pauză.*) Toate astea merg de la sine. (*Opauză.*) Când o să cad, o să plâng de fericire. (*Opauză. Merge spre ușă.*)

HAMM: Clov! (*Clov se oprește fără să se întoarcă. O pauză.*) Nimic. (*Clov pornește din nou.*) Clov!

Clov se oprește fără să se întoarcă.

CLOV: E ceea ce numim a da de capăt.

HAMM: Îți mulțumesc, Clov.

CLOV (*întorcându-se, energic*): Ah, iartă-mă, eu sunt cel care-ți mulțumește.

HAMM: Noi suntem cei care ne mulțumim. (*O pauză. Clov merge spre ușă.*) încă ceva. (*Clov se o-prește.*) o ultimă favoare. (*Clov iese.*) Ascunde-mă sub cearșaf. (*O pauză lungă.*) Nu? Bine. (*O pauză.*) E rândul meu. (*Opauză.*) Să joc. (*Opauză. Plictisit.*) Vechi sfârșit de partidă pierdută, sfârșit al pierderii. (*Opauză. Mai însuflețit.*) Ia să vedem. (*O pauză.*) Ah da! (*încearcă să miște scaunul cu roțile*

sprijinindu-se în cange. Între timp intră Clov. Pălărie de panama, vestă de tweed, impermeabil pe braț, umbrelă, valiză. Lângă ușă, impasibil, cu ochii ațintiți spre Hamm, Clov rămâne nemișcat până la sfârșit. Hamm renunță.) Bun. (O pauză.) A arunca. (Lasă să cadă cangea, vrea să arunce câinele. Se răzgândește.) Nu mai sus decât curul. (Opauză.) Și apoi? (Opauză.) A ridica. (Își scoate tichia.) Pace... buclilor noastre! (O pauză.) Și a mântui. (Își pune

Samuel Beckett tichia la loc.) Egalitate. (Opauză. Își scoate ochelarii.) A șterge. (Scoate batista și fără să o desfacă își șterge ochelarii.) Și a mântui, din nou. (Își bagă batista în buzunar, își pune din nou ochelarii.) Ajungem. Încă vreo câteva porcării ca astea și strig. (O pauză.) Puțină poezie. (Opauză.) Chemai – (O pauză. Se corectează.) STRIGAI după seară; și vine – (O pauză. Se corectează.) Și uite-o: COBOARĂ (Reia totul, cântat.) Strigai după seară; și uite-o: coboară. (O pauză.) Mmm, nostim. (O pauză.) Și apoi! (O pauză.) Clipe goale, întotdeauna goale, dar care se-a-dună, socoteala e gata și povestea încheiată. (O pauză. Voce de povestitor.) Dacă și-ar putea aduce copilul cu el... (Opauză.) Era momentul pe care îl așteptam. (Opauză.) Nu vreți să-l abandonați? Vreți. ca el să crească în timp ce dumneavoastră vă micșorați? (Opauză.) Să vă aline ultimele o sută de mii de sferturi de oră? (Opauză.) E\ nu-și dă seama, nu cunoaște decât foamea, frgrf, iar la capăt moartea. Dar dumneavoastră, dumneavoastră trebuie să știți ce a devenit pământul acum. (O pauză.) Oh, l-am pus față în față cu propriile-i răspunderi! (Opauză. Voce normală.) Ei bine, gata, am ajuns, e destul. (Ridică fluierul, ezită, îl lasă jos. Opauză.) Da, chiar așa! (Fluieră. Opauză. Mai tare. O pauză.) Bine. (O pauză.) Tată! (Opauză. Și mai tare.) Tată! (Opauză.) Bun. (Opauză.) Ajungem. (Opauză.) Și în final? (O pauză.) A arunca. (Aruncă câinele. Smulge fluierul.) Țineți! (Aruncă fluierul în fața lui. O pauză. Adulmecă.) Clov! (Șoptit. Opauză mai lungă.) Nu?

Bine. (Își scoate batista.) De vreme ce ăsta-i jocul... (desface batista.) ... să-l jucăm așa cum se joacă... (desface) ... și să nu mai vorbim despre asta... (termină de desfăcut batista) ... să nu mai vorbim deloc. (Ține batista larg desfăcută în fața lui.) Cărpă veche! (Opauză.) Ve tine – te păstrez. (Opauză. Își apropie batista de față.)

CORTINĂ